

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ФАКУЛЬТЕТ ІНОЗЕМНОЇ ФІЛОЛОГІЇ
КАФЕДРА РОМАНСЬКОЇ ФІЛОЛОГІЇ І ПЕРЕКЛАДУ**

**Кваліфікаційна робота
магістра**

**на тему ОСОБЛИВОСТІ ПЕРЕКЛАДУ ФРАНКОМОВНОЇ
ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ АРТИЛЕРІЙСЬКОГО ОЗБРОЄННЯ**

Виконала: студентка 2 курсу,
групи 8.0352-фп-з спеціальності
035 Філологія
спеціалізації 035.055 Романські мови та
літератури (переклад включно), перша -
французька
освітньо-професійної програми
Переклад (французький)
Косьянчук Світлана Вікторівна

Керівник к.ф.н., доц. Тарасюк І.В.

Рецензент к.ф.н., доц. Шаргай І.Є.

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет іноземної філології

Кафедра романської філології і перекладу

Освітній рівень магістр

Спеціальність 035 Філологія

Спеціалізація 035.055 Романські мови та літератури (переклад включно),
перша – французька

Освітньо-професійна програма Переклад (французький)

ЗАТВЕРДЖУЮ

Завідувач кафедри _____

« _____ » _____ 2023 року

З А В Д А Н Н Я
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА
ОСОБА 1

(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи магістра (проєкту) «Особливості перекладу франкомовної термінології в галузі артилерійського озброєння»

Керівник кваліфікаційної роботи (проєкту) Тарасюк Інна Василівна, к.ф.н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом ЗНУ від «11» квітня 2023 року №516-с

2. Строк подання студентом кваліфікаційної роботи (проєкту) 04 грудня 2023 р.

3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи (проєкту)

франкомовна військова термінологія в галузі артилерійського озброєння, яка використовується в Таблицях стрільб до 155-мм самохідної артилерійської установки «ІНФОРМАЦІЯ_1» та в технічному посібнику по експлуатації шасі та системи озброєння «ІНФОРМАЦІЯ_1»; способи і засоби відтворення військової термінології при перекладі українською мовою.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити)

1) здійснити огляд теоретичних джерел; 2) розглянути особливості військового перекладу; 3) виявити способи перекладу військово-технічної термінології; 4) вивчити перекладацькі трансформації, які застосовуються до даного виду термінів.

5. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи (проекту)

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв
Вступ	Тарасюк І.В., к.ф.н., доц.	11.04.2023	11.04.2023
Розділ 1	Тарасюк І.В., к.ф.н., доц.	04.05.2023	04.05.2023
Розділ 2	Тарасюк І.В., к.ф.н., доц.	12.06.2023	12.06.2023
Розділ 3	Тарасюк І.В., к.ф.н., доц.	05.09.2023	05.09.2023
Висновки	Тарасюк І.В., к.ф.н., доц.	16.10.2023	16.10.2023

6. Дата видачі завдання 11.04.2023 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів кваліфікаційної роботи магістра	Строк виконання етапів роботи (проекту)	Примітка
1.	Пошук наукових джерел з теми дослідження, їх аналіз	квітень 2023	виконано
2.	Добір фактичного матеріалу	травень 2023	виконано
3.	Написання вступу	травень 2023	виконано
4.	Написання 1 теоретичного розділу	червень 2023	виконано
5.	Написання 2 теоретичного розділу	вересень 2023	виконано
6.	Написання практичного розділу	жовтень 2023	виконано
7.	Формулювання висновків	листопад 2023	виконано
8.	Проходження нормоконтролю	листопад 2023	виконано
9.	Одержання відгуку та рецензії	грудень 2023	виконано
10.	Захист	грудень 2023	виконано

Автор роботи несе персональну відповідальність за відсутність в роботі несанкціонованих текстових запозичень (академічного плагіату)

Магістрант

_____ (підпис)

С.В. Косьянчук
(ініціали та прізвище)

Керівник роботи

_____ (підпис)

І.В. Тарасюк
(ініціали та прізвище)

Нормоконтроль пройдено

Нормоконтролер

_____ (підпис)

І.В. Тарасюк
(ініціали та прізвище)

РЕФЕРАТ

Дипломна робота – 81 стор., 100 джерел

Об'єкт дослідження: франкомовна військова термінологія в галузі артилерійського озброєння.

Предмет дослідження: способи і засоби перекладу українською мовою франкомовної військової термінології в галузі артилерійського озброєння.

Мета роботи: проаналізувати способи і засоби перекладу українською мовою франкомовної військової термінології в галузі артилерійського озброєння.

Отримані результати: французька військово-технічна термінологія в галузі артилерійського озброєння – це вузько спеціалізована військова лексика, що безпосередньо пов'язана з артилерійським озброєнням, способами і методами її застосування, зокрема способами ведення вогню та навченістю особового складу артилерійських підрозділів щодо її застосування та обслуговування. Переклад військової термінології даного типу з французької на українську мову має певні особливості та труднощі, зокрема, лексичні, які полягають у відсутності еквівалентних українських термінів і необхідності застосування перекладацьких трансформацій. Точність військового перекладу потребує правильного підбору лексико-граматичних засобів, врахування специфіки військових текстів, в яких термінологія застосовується. Також дуже вузька спеціалізація тематики даної термінології вимагає наявності поглиблених знань в галузі артилерії.

Ключові слова: артилерійське озброєння, безеквівалентна лексика, військова лексика, військово-технічний термін, перекладацькі трансформації, термінологія

ЗМІСТ

ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1 ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СТРУКТУРНИЙ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ	7
1.1. Поняття та підходи до вивчення військової лексики	7
1.2. Військова термінологія як частина військової лексики, її визначення та класифікація	10
1.3. Базова термінологія НАТО, її використання	26
РОЗДІЛ 2 СПЕЦИФІКА ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ	33
2.1. Особливості письмового військового перекладу.....	33
2.2. Основні труднощі перекладу військових термінів	41
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМАТИКА ФРАНЦУЗЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ НАЗЕМНОЇ АРТИЛЕРІЇ	52
3.1. Лексичні засоби перекладу українською мовою франкомовної термінології в галузі артилерійського озброєння	52
3.2. Лексичні та граматичні трансформації при перекладі французької термінології в галузі артилерійського озброєння.....	71
ВИСНОВКИ	80
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	82

ВСТУП

У 2019 році Україною було обрано стратегічний курс держави на набуття повноправного членства України в Організації Північноатлантичного договору. Зазначені зміни були закріплені в Конституції України відповідно до Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства України в Європейському Союзі та в Організації Північноатлантичного договору)». Цим самим більшої актуальності набув військовий переклад.

До часу повного унормування українського законодавства у сфері оборони, приведення всіх рівнів військової підготовки до стандартів НАТО, забезпечення універсальності всіх військових структур, виникає питання якісного перекладу документів північно-атлантичного союзу на українську мову та навпаки. З урахуванням нинішніх реалій, документи, статті, норми і стандарти, які створюються в українському оборонному відомстві відповідно до плану дій щодо членства в НАТО перекладаються англійською мовою. Знайти в українському інформаційному просторі якісного перекладу військових статей, літератури або оглядів французькою мовою станом на 2023 рік майже неможливо.

Після початку повномасштабного вторгнення Росії на територію України гостро постало питання якісного і точного перекладу з французької мови військових нормативів та технічної документації. Зазначена проблема потребувала швидкого реагування, адже станом на квітень 2022 року українське військо не було готове до подібних викликів.

У рамках співпраці військових відомств України та Франції у квітні 2022 року до України надійшли французькі 155-мм самохідні артилерійські установки «ІНФОРМАЦІЯ_1», 155-мм артилерійські постріли до них, зенітно-ракетні комплекси для ураження гелікоптерів та літаків «Mistral» французького виробництва, вантажівки Renault. Також у 2023 році до України з Франції та Італії надійшли перші зенітно-ракетні комплекси FSAF SAMP/T. Це підняло

питання перекладу військових текстів з французької мови на новий шабель актуальності.

Для сприяння єдиному розумінню базових військових термінів, які зустрічаються в службових документах НАТО щодо питань підготовки та застосування військ (сил) розроблено військовий стандарт. Єдиний понятійний апарат створений для забезпечення впровадження основних елементів процесу розвитку спроможностей, як складової національної системи оборонного та безпекового планування, досягнення необхідного рівня взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України зі збройними силами держав-членів НАТО. Однак подібних стандартів немає в галузі застосування артилерійського озброєння, чимало років треба працювати над створенням єдиного французько-українського артилерійського глосарію.

Актуальність роботи полягає у необхідності точного та якісного перекладу документації, повноцінного впровадження військової техніки та озброєння французького виробництва з метою їх подальшого використання для захисту суверенітету і територіальної цілісності України.

Наукова новизна полягає у спробі власного дослідження особливостей франкомовної військової термінології та відсутність наукових робіт на цю тему, а саме у вузько спеціалізованій військовій галузі – артилерійського озброєння, скільки до 2023 року в Україні не проводився аналіз засобів і способів перекладу військово-технічних термінів в галузі артилерійського озброєння з французької мови на українську.

Об'єктом вивчення є франкомовна військова термінологія в галузі артилерійського озброєння.

Предметом вивчення є способи і засоби перекладу українською мовою франкомовної військової термінології в галузі артилерійського озброєння.

Мета дослідження: проаналізувати способи і засоби перекладу українською мовою франкомовної військової термінології в галузі артилерійського озброєння.

Завдання дослідження:

1. Вивчити основні види та характеристики військової лексики.
2. Дослідити французьку військову артилерійську термінологію, її класифікацію та особливості.
3. Проаналізувати способи і засоби перекладу українською мовою франкомовної військової термінології і зокрема вузько спеціалізованої військової термінології в галузі сучасного артилерійського озброєння.

Матеріалами дослідження є вузько спеціалізована артилерійська термінологія, яка використовується в технічній документації та в таблицях стрільби до французьких артилерійських систем «ІНФОРМАЦІЯ_1».

Методи дослідження: метод суцільної вибірки; порівняльний (компаративний) аналіз перекладу; перекладацькі трансформації; метод граматичного аналізу французьких військових термінів.

Практичне значення дослідження полягає в застосуванні результатів дослідження при подальшому перекладі військових посібників з артилерійського озброєння в Збройних Силах України.

Апробація результатів дослідження: із врахуванням особливостей перекладу даного типу термінів, які викладені у матеріалах дослідження, було здійснено переклад чотирьох книг – таблиць стрільби для 155мм снарядів до САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1» (358 с., 288 с., 249 с., 425 с., всього 1320 сторінок) та технічного посібника до неї, зокрема том 1 – «Шасі у зборі» (107 сторінок) та том 2 – «Система озброєння» (411 сторінок), які наразі вже використовуються артилерійськими підрозділами у друкованому вигляді.

Структура роботи: дослідження складається зі вступу, двох теоретичних та одного практичного розділу, висновків та списку використаних джерел.

У вступі подано загальні відомості про дану наукову працю, починаючи від теми, мети, завдань, актуальності дослідження, визначення об'єкту, предмету та структури роботи.

У першому розділі подаються загальні відомості про військову лексику, її складові частини, зокрема більш детально розглядається військово-технічна термінологія, класифікація військових термінів.

Другий розділ присвячений вивченню проблемних питань при перекладі військово-технічної термінології, особливостям перекладу військових термінів, які використовуються в артилерійських посібниках і матеріалах.

Третій розділ містить власний аналіз способів перекладу військово-технічних текстів, подаються приклади перекладацьких технік та трансформацій при перекладі на українську мову французьких військово-технічних термінів у галузі артилерійського озброєння.

У висновках подано узагальнені результати проведеної роботи.

Загальна кількість сторінок 81, кількість використаних джерел 100.

РОЗДІЛ 1

ВІЙСЬКОВА ТЕРМІНОЛОГІЯ: СТРУКТУРНИЙ ТА ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНИЙ АСПЕКТИ

1.1 Поняття та підходи до вивчення військової лексики

Військові конфлікти, які останнім часом розгортаються в гарячих точках по всьому світу є глобальною проблемою сучасних поколінь. Відтак дослідження військової лексики потрапляє до кола питань, які стоять в авангарді вивчення лінгвістами.

Будь-яка професійна лексика є відмінною від мови загального вжитку, тому що має певне коло професійних найменувань, найменувань, що позначають поняття конкретної сфери. Військова лексика є результатом розвитку військової справи, яка, як будь-яка наука, потребує термінологічну лексику. Як правило, термінологічний інвентар розвивається водночас із конкретною наукою.

На сучасному етапі в умовах військової агресії російської федерації проти України, посилилось співробітництво між військовими інституціями України і Франції значно зросла потреба в перекладі військових документів збройних сил Франції, які використовуються Збройними Силами України; підготовка особового складу та підрозділів Збройних Сил України до участі в антитерористичних операціях; використання військової техніки виробництва Франції Збройними Силами України для захисту країни в умовах повномасштабної війни; вдосконалення системи підготовки військ на основі багатофункціональності, мобільності та сумісності з використанням стандартів НАТО тощо вимагає уніфікації і синхронізації в галузі військової термінології.

Академічний тлумачний словник української мови визначає **термінологію** як «сукупність термінів якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва або всіх термінів даної мови» [СУМ-11, т. 10, 1979, с. 88].

Саме термінологія, в першу чергу, використовується для передачі і поширення знань, оскільки в ній зосереджена найточніша інформація певної галузі. «Термінології реєструють терміни за галузями і пропонують дефініції систематично пов'язані одна з одною підкреслюючи зв'язки між відповідними поняттями» [Mortureux 1997, p.111].

Термін визначається як «слово або словосполучення, що означає чітко окреслене спеціальне поняття якої-небудь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя тощо» [СУМ-11, т. 10, 1979, с. 88].

У роботах дослідників знаходимо подібні визначення: М. П. Кочерган пояснює **термін** як спеціальне слово або словосполучення, яке служить точним позначенням понять якоїсь галузі, наводить такі його ознаки: системність; наявність дефініції; тенденція до моносемантичності; відсутність експресії; стилістична нейтральність [Кочерган 2010, с. 220]. С.І. Дорошенко також підкреслює зв'язок розуміння **терміну** з однозначністю, визначає термін як слово або словосполучення, що виражає певне поняття якоїсь галузі науки, техніки, мистецтва, суспільного життя. Ознакою термінів є їх властивість виконувати не тільки номінативну, а й дефінітивну функцію, тобто функцію чіткого вираження наукових понять, науковець зазначає, що саме наявність цієї функції відрізняє термін від слова, яке виконує лише номінативну функцію [Дорошенко 2006, с.132]. Е. Ф. Скороходько представляє **термін**, як «слово або усталене словосполучення, що виражає спеціальне поняття науки, техніки чи іншої галузі діяльності людини та має визначення, яке розкриває саме ті ознаки поняття, що відповідають даній галузі» [Скороходько 2006, с. 12].

Якщо неспеціалісту їхній смисл здається нерідко неясним, саме сукупність термінів, пов'язаних із певною галуззю, застосовується для

репрезентації в якомога найкращий спосіб співвідношення між найрізнішими поняттями, що співіснують у зазначеній галузі [Mortureux 1997, p.111].

Науковці вважають, що за необхідності підкреслити системний характер термінології, нерідко вживається назва «терміносистема» або «термінологічна система», і зазначають, що реальне використання цих термінів у багатьох наукових текстах показує, що «термінологія», особливо, коли цей термін доповнюється означенням, що називає досліджувану галузь (напр., «юридична термінологія», «технічна термінологія», «військова термінологія» і под.) та «термінологічна система» і «терміносистема» виступають як взаємозамінні назви [Жалай 2018, с.7].

На відміну від загальноживаної лексики, терміни виникають у професійному середовищі і мають обмежену сферу вживання. Вітчизняні й зарубіжні мовознавці вивчають шляхи формування, творення військової лексики та її семантику, крім того їх цікавлять особливості перекладу військової та військово-технічної лексики. Дослідники підкреслюють відкритий характер термінологій, і військової в тому числі, що означає, що в цих системах відбувається постійний рух завдяки входженню нових термінів і занепаду інших у зв'язку з втратою актуальності певних понять. Це є передумовою постійної роботи над термінологіями, особливо при їх унормуванні та кодифікації [Жалай 2018, с.7].

В останні роки вивчення термінів різних систем, у тому числі військової справи, і способів їх класифікації та перекладу входить до кола дослідницьких інтересів. Більшість вітчизняних робіт представляє результати дослідження військової термінології української і англійської мов. На сьогоднішній день, французька військова термінологія досліджена недостатньо і потребує вивчення, оскільки військові терміни користуються значним попитом, у першу чергу, у військовій сфері, але не винятково в ній, а також в інших суміжних професіях. Тому дослідження військових термінів є дуже актуальним в наш час. Дослідники вивчають військову лексику (*В.В. Балабін, П.П. Мельник, Д.В. Василенко, В.В. Погонець*), особливості поняття «військовий термін»

(*Ю.В. Байло*), способи класифікації військової термінології (*І.О. Литовченко, Ю.О. Лукіяничук, Ю.В. Шаранова, С.М. Фролов, І.О. Крилов*), займаються проблемами перекладу військової термінології (*М.О. Зайцева, О.В. Ковтун, О.М. Пуш, Н.В. Гасюк, К.Т. Яриновська, О.Л. Башманівський, В.Л. Вигівський, Ю.П. Бойко, Є.В. Долинський, В.О. Старух, Р.В. Стацюк*) [Мельник 2021, с. 139; Василенко 2007; Байло 2013, с. 62; Бойко 2020, с. 18, Старух 2020, с. 265, Стацюк 2014, с. 148, Стацюк 2015, с. 146, Фролов 2021, с. 135, Шаранова, Бескетна 2021, с. 55, Яриновська, Башманівський, Вигівський 2023, с. 301].

Слід зазначити, що між мовою військової термінології та загальноживаною лексикою існують постійні дифузійні процеси. З одного боку, загальноживана лексика є основою для утворення термінологічного військового вокабуляру, з іншого, військова термінологія є постачальником утворень з новим семантичним значенням для загальноживаної лексики. Війна в Україні привертає увагу людства й набуває висвітлення як у вітчизняних, так і в іноземних засобах масової інформації, зокрема й французькою мовою.

1.2 Військова термінологія як частина військової лексики, її визначення та класифікація

Військова лексика – це сукупність усіх елементів сфери військової комунікації, що відображає вплив культурних, історичних, територіальних, вузькоспеціалізованих та інших екстралінгвістичних факторів, знаходячи їх словесний вияв у конкретних виразах. Таким чином, існує кілька поглядів з цього приводу щодо визначення поняття «військова лексика». Але головне, що потрібно розуміти, – це те, що військова лексика – це своєрідний словниковий запас, і вона певним чином відображає вплив зовнішніх та внутрішніх факторів, які необхідно враховувати при перекладі [Мельник 2021, с. 138].

Дослідження військової лексики дало можливість вченим розподілити її на такі основні групи як

- **військова термінологія** – лексика, безпосередньо пов'язана з військовою справою, збройними силами, методами збройної боротьби тощо;
- **військово-технічна термінологія** – лексика, що репрезентує науково-технічні терміни, назви обладнання та озброєння;
- **емоційно-забарвлена військова лексика** представлена словами та сполученнями, що часто використовуються переважно у військовій розмовній мові і фактично є стилістичними синонімами відповідних військових термінів [Василенко 2004, с. 13].

Мова – це складна система, яка постійно розвивається, тобто має своє минуле, теперішнє і майбутнє. Проблема лексичної варіативності та вивчення нових слів набуває особливого значення для сучасних лінгвістів у зв'язку з надзвичайно швидким економічним та індустріальним розвитком суспільства у ХХ-ХХІ століттях. Зміни в термінології стосуються значення термінів під впливом лінгвістичних та екстралінгвістичних чинників, таких як прогрес науки, розвиток словотворчого потенціалу термінів, поглиблення розуміння сутності понять, збагачення словникового складу мови тощо. Система понять кожної науки зазвичай значно ширша за її термінологічну базу. Ця невідповідність призводить до постійного зростання наукової термінології, оскільки нові поняття потребують належного термінологічного закріплення. Водночас розвиток окремих галузей науки вимагає постійного уточнення та перегляду системи понять, а отже, і їхнього словесного позначення. Це зумовлює необхідність постійного оновлення та вдосконалення спеціальної термінології, що неможливо без свідомого втручання лінгвістів та експертів у процес творення термінів.

Як зазначає, С.В. Шевчук, класифікація має важливе значення для термінологічної діяльності. Оскільки саме за рахунок класифікації демонструється структура певної сфери діяльності, яка розкриває її специфіку. Класифікація об'єктів сфери, що досліджується є традиційним методом

пізнання. Класифікація термінів базується на їхніх особливих ознаках, таких, як: зміст, структура, функції тощо.

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни поділяються на три групи:

1. *Загальнонаукові терміни* – терміни, які вживаються практично у всіх галузевих термінологіях, наприклад *systeme, m* – система, *algorithme, m* – алгоритм, *groupe, m* – група.

2. *Міжгалузеві терміни* – терміни, які використовуються в кількох споріднених або віддалених галузях. Наприклад, військова наука має термінологію, спільну з технічними науками: *culot, m* – дно, днище, *panne, f* – аварія, несправність.

3. *Вузькогалузеві терміни* характерні лише для певної галузі, наприклад: *boussole, f* – артилерійська бусоль, *millièmes, m (unité de mesure des angles d'artillerie)* – тисячні (одиниця вимірювання артилерійських кутів) [Шевчук 2011, с. 517].

Відповідно до статті 3 Закону України «Про Збройні Сили України» до структури Збройних Сил України входять види Збройних Сил України; окремі роди сил Збройних Сил України; окремі роди військ Збройних Сил України [Про Збройні Сили України 1991].

Відповідно, кожному виду, роду сил та роду військ притаманна своя, властива лише йому, військова термінологія.

Аналіз матеріалу виявив, що французькі військові терміни можна розділити за сферою їх вживання:

- військові команди (*garde à vous* – струнко!);
- військово-технічні терміни (*télémetre (m) à laser* – лазерний далекомір);
- оперативно-тактичні терміни (*ordre (m) de bataille* – бойовий порядок);
- військово-адміністративні терміни (*groupement (m) opérationnel et tactique* – оперативно-тактичне угруповання);
- військово-топографічні терміни (*reconnaissance (f) du terrain* – розвідка місцевості);

- військово-інженерні терміни (*ponton, m* – понтонно-переправні засоби);
- військово-медичні (*évacuation (f) des blessés* – евакуація поранених);
- авіаційні (*défense (f) aérienne* – протиповітряна оборона) тощо.

I. Литовченко зазначає, що підхід до вивчення фахової підсистеми, як і до мови загалом, через лексико-семантичний аспект дає змогу компактно й наочно продемонструвати динаміку підсистеми, специфіку її формування, а отже, і закладені в ній можливості новоутворень [Литовченко 2014, с.27-28]. Науковці вивчають військову лексику, диференціюючи різні класи, підкласи, поняттєві поля, тематичні групи у складі лексико-семантичної системи мови загалом. За такого підходу в лексико-семантичному аспекті військова лексика здебільшого входить до складу різних тематичних груп. Об'єднання слів у семантичні розряди дає змогу визначити у військовій галузі ті об'єктивні зв'язки, що існують між значеннями лексеми і відповідними референтами [Литовченко 2016, с.47].

Численні детальні дослідження військової лексики проводяться на матеріалі переважно англійської мови. У цьому підрозділі ми зробили спробу реалізувати подібні класифікації на матеріалі загально-військової термінології і термінології артилерії на матеріалі французької мови.

У наш час артилерія є невід'ємною частиною Сухопутних військ, а також відіграє значну роль для Військово-морських і Повітряних Сил. Послугуючись класифікацією Ю.О. Лукіянчука, ми пропонуємо поділити французькі військові терміни відповідно до видів та родів Збройних Сил:

1. Терміни Сухопутних військ (включають терміни: механізованих, танкових, аеромобільних, ракетних та інших військ): *brigade (f) blindée* – танкова бригада, *artillerie (f) de campagne* – польова артилерія.

2. Терміни Військово-морських Сил (включають терміни надводних, підводних сил, морської піхоти, морської авіації тощо): *chaloupe (f) de débarquement* – десантний баркас, *croiseur (m) de combat* – лінійний крейсер.

3. Терміни Військово-повітряних Сил (включають терміни винищувальної, розвідувальної, штурмової, бомбардувальної, військово-

транспортної авіації тощо): *escadrille (f) de bombardement* – бомбардувальна авіаційна ескадрилья; *engin(m) de défense aérienne* – зенітна ракета.

4. Терміни Військ зв'язку: *détachement (m) de liaison (DL)* – група зв'язку, *faisceau (m) de communication(s)* – мережа ліній зв'язку.

5. Терміни Інженерних військ: *travail (m) de retranchement* – інженерні роботи з обладнання позицій, *fortification (f) avancée* – передова оборонна споруда [Лукіяничук 2017, с. 65].

Подібним чином, слідом за З. Дубинець [Дубинець 2016, с. 169] ми з-поміж загальновійськової та артилерійської лексики розрізняємо:

1) назви осіб, пов'язаних з військовою справою:

- рядовий і сержантський склад (***les soldats***): *soldat (m) de 1ère classe* – старший солдат, *caporal, m (Cap)* – капрал, помічник командира відділення у званні капрала, командир розрахунку (відділення) у званні капрала, *caporal-chef, m (CCH)* – старший капрал, *caporal-chef (m) de 1ère classe (CCH)* – капрал 1-ї категорії;

– молодший офіцерський склад (***les sous-officiers***): *sergent, m (Sgt)* – сержант, *sergent-chef, m (SCH)* – старший сержант, *major, m* – майор, командир батальйону.

– старший офіцерський склад (***les officiers***): *aspirant, m* – аспірант, *le sous-lieutenant (S/Lt)* – молодший лейтенант, *lieutenant, m (LTN)* – лейтенант, *capitaine, m (CNE)* – капітан, *commandant (m) /chef (m) de bataillon ; chef d'escadron / le chef d'escadrons (CDT/CBA/CEn/CES)* – командуючий (командир) батальйоном, ескадроном, *lieutenant-colonel, m (LCL)* – підполковник, *colonel, m (Col)* – полковник,

– вищий офіцерський склад (***les officiers généraux***): *général (m) de brigade (GB)* – бригадний генерал, *général (m) de division (GD)* – дивізійний генерал, *général (m) de corps d'armée (GCA)* – генерал корпусу, *général (m) d'armée (GA)* – генерал армії, *maréchal (m) de France* – маршал, etc.

2) назви зброї, елементи зброї, військового спорядження та боєприпаси:
armement (m) gros calibre – зброя крупного калібру, *armement (m) léger*

individuel – легка індивідуальна зброя; *bouche (f) à feu* – ствол, *canon, m* – гармата, *obusier, m* – гаубиця, *lance-roquettes, f* – ручний протитанковий гранатомет; *lance-roquettes, multiplies f, pl* – реактивні системи залпового вогню, *canon, m* – гармата, *mortier, m* – міномет, *munitions, f, pl* – боєприпаси, *obus, m* – снаряд, *systeme (m) missiles* – ракетний комплекс, *bombe-fusée, f* – авіаційна бомба з ракетним прискорювачем; *systeme (m) de missiles-antimissiles* – протиракетний комплекс, *systeme (m) de missiles basé à terre* – наземний ракетний комплекс, *systeme (m) d'arme air-air* – бойовий ракетний комплекс класу «повітря-повітря»; *missile (m) guidé* – керована ракета, *roquette, f* – ракета, *fusée, f* – ракета; *fusée (f) tactique* – тактична ракета; *fusée (f) télécommandée (téléguidée)* – телекерована ракета; *fusée (f) téléguidée par avion* – ракета, керована з літака; *fusée (f) à distance* – дистанційний підричник, etc.

3) назви збройних сил, військових одиниць, стратегій та тактик ведення бойових дій та їх наслідків: *l'Armée (f) de Terre* – Сухопутні війська, *l'Armée (f) de l'Air* – Повітряні сили, *la Marine* – Морські сили, *exécuter (une mission)* – виконувати завдання, *combat (m) rapproché* – ближній бій, *combat (m) urbain* – міській бій; *unité (f) de roquettes multitubes* – підрозділ багатоствольних реактивних установок [Дубинець 2016, с. 170].

На сьогоднішній день практично відсутні роботи, присвячені вивченню французької військової лексики, зокрема в галузі артилерійського озброєння.

Ознайомившись із роботами, що презентують класифікації військової термінології на матеріалі англійської мови [Ольховой 2012, с. 437], після опрацювання артилерійської термінології, ми хотіли б запропонувати нашу власну класифікацію:

а) види артилерії: *artillerie (f) anti-aérienne, artillerie (f) de marine (artillerie (f) navale, artillerie (f) maritime)* – морська артилерія; *artillerie (f) sol-sol (artillerie (f) terrestre)* – наземна, *artillerie (f) contre avions* – протиповітряна артилерія, *artillerie (f) de DCA, artillerie (f) sol-air*;

б) будова та характеристики гармат і боєприпасів:

- **артилерійська зброя і пускові установки, їхні складові:** *canon (m)* – гармата; *obusier (m)* – гаубиця; *canon (m) automoteur* – самохідна установка (САУ), *canon (m) long* – гармата, *canon (m) court* – гаубиця, *canon (m) anti-aérien* – зенітна гармата, *canon-mitrailleur (m)* – автоматична (зенітна) гармата; *canon (m) à longue portée* – далекобійна зброя; *pièce (f) d'artillerie automotrice* – самохідна гармата; самохідна артилерійська установка (САУ); *pièce (f) d'artillerie sur plate-forme* – гармата, установлена на платформі; *pièce (f) d'artillerie sur voie ferrée* – залізнична гарматна установка; гармата, установлена на залізничній платформі; *pièce (f) d'artillerie* – гармата, артилерійська установка (система); *culasse (f) à vis* – поршневий затвор; *culasse (f) à coin* – клиновий затвор; *plaque (f) de base* – опорна плита; *appareil (m) de pointage* – приціл; *dispositif (m) d'alimentation* – механізм подавання; *porteur (m)* – шасі; *bouche (f) à feu* – ствол; *rampe (f) de lancement* – пускова установка; *lance-fusée(s) (m) d'artillerie* – реактивна установка; *lance-fusée(s) (m) à tubes multiples* – багатоствольна пускова установка з трубчастими напрямними; реактивна бомбометна установка; *lance-fusée (m) multiple* – реактивна система залпового вогню; *lance-fusée (m) quadruple* – зчетверена пускова установка; *lanceur-engin (m)* – пускова установка; ракет-носій; ракетоносець; *lance-roquettes d'artillerie* – реактивна установка; *lance-roquettes antichar* – пускова установка для пуску протитанкових ракет (реактивних снарядів); *lance-roquettes ASM* – реактивний бомбомет (бомбометна установка); *lance-roquettes multiple* – реактивна система залпового вогню; *lance-roquettes sextuple* – шестиствольна реактивна установка; *lanceur (m)* – пускова установка, ракета-носій, ракетоносець; *lanceur (m) à point fixe* – пускова установка без направляючих; *lanceur (m) de fusées* – пускова установка; ракетоносець; гранатометник; *lanceur (m) d'engins* – ракетоносець; *lanceur (m) d'engins guidés* – пускова установка для пуску керованих ракет; ракетоносець; *lanceur (m) multirampe* – багатозарядна пускова установка з рейковими напрямними;

- **боєприпаси і їхні елементи:** *obus (m)* – снаряд, *obus (m) explosif* – фугасний снаряд, *obus (m) classique* – класичний снаряд, *boulet (m)* – ядро,

roquette (f) – реактивний снаряд; ракета, *missile (m)* – балістична ракета; *éclat (m) d'obus* – уламок снаряду, *fusée (f) d'artillerie* – реактивний снаряд, некерована ракета; *projectiles (m) d'artillerie* – артилерійські снаряди, *projectile (m) autopropulsé* – реактивний снаряд; *obus (m) à fragmentation prédeterminée* – осколковий снаряд з дистанційним підривачем; *fusée (f)* – підривач, *dotation (f) de l'attaque en artillerie et en munition* – артилерія і боєприпаси, виділені для забезпечення наступу; *munition(s) d'artillerie* – артилерійські боєприпаси;

в) військові: *commandant (m) de l'artillerie* – командуючий артилерією; *chef (m) de l'artillerie* – командир артилерії; *pointeur (m)* – навідник; *servant (m)* – номер розрахунку; *chef (m) de pièce* – командир гармати; *cannonier (m)* – артилерист; *pourvoyeur (m)* – підносчик снарядів; *tireur (m)* – стрілок, наводчик; *chargeur (m)* – той, хто заряджає; *capitaine d'artillerie* – командир батареї; *artilleur (m)* – артилерист; *artilleur (m) antiaerien* – зенітник; *artilleur (m) sol-air* – зенітник; *artilleur (m) sol-sol* – артилерист наземної артилерії; *controleur (m) de l'artillerie sol-air* – артилерійський офіцер зв'язку з ВПС;

г) артилерійські частини і підрозділи: *groupe (m) d'artillerie antiaérienne* – зенітний артилерійський дивізіон; *groupe (m) d'artillerie automoteur (automotrice)* – дивізіон САУ; *groupe (m) d'artillerie guidée* – ракетний дивізіон; *groupe (m) d'automoteur* – артилерійський дивізіон; *groupe (m) de lance-roquettes multiples* – дивізіон багатоствольних реактивних установок; *groupe (m) de lance-roquettes* – ракетний дивізіон, реактивний дивізіон; *groupement (m) d'artillerie antiaérienne* – зенітна артилерійська група; *groupement (m) d'artillerie sol-air* – зенітна артилерійська група; *groupement (m) d'artillerie* – артилерійська група;

д) дії, що виконуються артилеристами: *diriger le tir* – керувати вогнем, *conduire le tir* – вести вогонь; *pointer* – наводити; *charger* – заряджати; *décharger* – розряджати; *remplir une mission* – виконувати завдання; *fournir un appui de feu* – забезпечувати вогневу підтримку; *régler le tir* – коригувати стрільбу;

є) спеціальні системи і прилади для наведення і керування вогнем:

systeme (m) de guidage – система наведення, *telecommande (f)* – телекерування, керування на відстані; *systeme (m) de telecommande* – система телекерування; *calculateur (m) d'artillerie* – прилад керування артилерійським вогнем (ПК АВ); *carte (f) d'artillerie* – карта із зазначенням цілей, вогневий планшет; *centre (m) de controle d'artillerie antiaerienne* – пункт керування вогнем зенітної артилерії; *centre (m) de controle d'artillerie legere* – пункт керування вогнем легкої зенітної артилерії;

ж) види і характеристики стрільби і вогню – бойова робота артилерійських підрозділів: *coup (m) de feu* – вистріл; *coup (m) de canon* – гарматний постріл; *bombardement (m) d'artillerie* – артилерійський обстріл; *tir (m) d'efficacite* – стрільба на поразку; *coup (m) au but* – пряме попадання; *coup (m) court* – недоліт; *tir(s) (m) de face* – фронтальний вогонь; *tir(s) (m) d'echarpe* – косоприцільний вогонь; *tir(s) (m) d'enfilade* – продольний вогонь; *tir(s) (m) de flanquement* – фланговий вогонь; *tir(s) (m) massif(s)* – масований вогонь; *tir(s) (m) masque(s)* – стрільба з укриттів; *permanence (f) de feu* – безперервне ведення вогню; *feux (m) lointains* – вогонь (стрільба) з великої відстані; *feux (m) rasants* – настільний вогонь; *barrage (m) de feu mobile* – рухомий загороджувальний вогонь; *barrage (m) de feu fixe* – нерухомий загороджувальний вогонь; *contre-batterie (f)* – контрбатареїний вогонь;

з) засоби артилерійської розвідки і зв'язку: *vehicule (m) de liaison et de reconnaissance* – броневий автомобіль для зв'язку та розвідки; *vehicule (m) leger de reconnaissance (de renseignement)* – легкий розвідувальний броневий автомобіль; *voiture (f) de reconnaissance* – розвідувальний броневий автомобіль; *voiture (f) legere de reconnaissance* – легкий броневий автомобіль для розвідки та зв'язку; *automitrailleuse (f) de decouverte (de reconnaissance)* – розвідувальний броневий автомобіль; *automobile (m) de reconnaissance* – розвідувальний автомобіль; *aviation (f) de grande reconnaissance* – далека розвідувальна авіація; *aviation (f) de reconnaissance* – розвідувальна авіація; *avion (m) de grande reconnaissance* – літак-розвідник великого радіуса дії; *avion (m) de*

reconnaissance tactique – літак-розвідник малого радіуса дії; *avion (m) de reconnaissance* – літак-розвідник; *bombardier (m) de reconnaissance* – бомбардувальник-розвідник; *détachement (m) de reconnaissance d'artillerie* – група АІР; *détachement (m) de reconnaissance de batterie* – артилерійська розвідувальна група; *engin(m) de reconnaissance* – розвідувальна машина, розвідувальна ракета; *engin (m) léger de reconnaissance* – легка розвідувальна машина.

У третьому розділі нашої роботи ми проаналізуємо переклад французьких військових термінів, які стосуються: *будови та характеристики гармат і боєприпасів; засобів забезпечення стрільби; бойової роботи вогневих підрозділів артилерії.*

Відповідно до ознак термінів як слів або словосполучень конкретної мови військові артилерійські терміни можна поділити за:

1) змістовою (семантичною) структурою, яка дозволяє виділити терміни **однозначні**: *ligne (f) de tir (artillerie)* – лінія вогню, напрям стрільби; *artilleur (m)* – артилерист; *appui-feu (m)* – вогнева підтримка та **багатозначні**, тобто ті терміни, які мають два або більше значень у рамках однієї терміносистеми – *engin (m)* означає «машина, двигун, засіб, ракета, силова установка, реактивний снаряд, космічний корабель, супутник»; термін *maintenance (f)* – утримання у робочому стані, відхід, заощадження, технічне обслуговування, ремонтпридатність, забезпечення, постачання, поповнення, ремонт; *gisement (m)* – азимут, пеленг, дирекційний кут, кут напрямку, курсовий кут; *rassemblement (m)* – збір; зосередження; скупчення ; шикування; група; *coup (m)* – удар; напад; рейд; постріл; влучення; розрив снаряду; заряд; снаряд; *vecteur (m)* – вектор; носій; засіб доставки боєприпасів (ядерного зброї); *articulation (f)* – розділення частин (підрозділу) на більш дрібні бойові одиниці; ешелонування; розосередження; розчленоване шикування; з'єднання; стикання; зчеплення; терміни *abattre* і *cadre* мають до десяти і більше значень, і це лише у військовій сфері, тому багатозначність навіть однокомпонентних

термінів ускладнює їх правильний переклад, адекватність якого повністю залежить від контексту і ситуації [Шевчук 2011, с. 514].

2) сферою використання: універсальні (для багатьох споріднених областей): *ogive (f) (artillerie)* – верхня частина снаряду; *armement (m)* – куля подібної форми, на відміну сферичних пуль, що використовуються мисливцями та військовими), **унікальні** (для однієї області): *coulevrinier (m) (artillerie)* – солдат, який мав працювати з кулевринами, пищалями; *gargousse (f) (artillerie, histoire)* – зарядний картуз; *poudre à canon (f) (artillerie)* – артилерійський порох (вибухова суміш, що складалась із селітри, сірки, деревного вугілля) [Панько 1994, с. 7];

3) епохами, у якій фігурують терміни-архаїзми: *pièce (f) de canon, vieilli* –металева трубка, в яку завантажують порох, щоб відправити снаряд на велику відстань; *galetage (m), vieilli (artillerie)* – операція давнього способу виробництва артилерійського пороху, що складалась у виробництві вибухівки у формі коржиків, які потім подрібнювались до крупинок (гранул); *vigorte (f), vieilli (artillerie)* – дошка з прорізними отворами для калібровки гарматних ядер та **терміни-неологізми** (ІНФОРМАЦІЯ_1 ATLAS, MISTRAL, MURIN). У чергу, французька термінологічна база поповнюється одиницями на позначення зброї [Стаховська 2010, с. 50].

Артилерійські терміни утворюються характерними для французької мови способами словотворення. Термінологія цієї галузі військової справи охоплює всі структурні типи: *терміни-однослови, терміни-композиції, терміни-словосполуки.*

Значне місце у військовій артилерійській системі термінів мають терміни-однослови, які здебільшого створені морфологічним способом. Внаслідок цього виникають нові лексичні одиниці на позначення нових військових реалій.

1. Морфологічний спосіб не є дуже продуктивним у цій галузі, він включає:

а) афіксацію

– суфіксацію : **V+age**: *pointage, m* – наведення, прицілювання, *abordage, m* – зіткнення; **V+ment**: *chargement, m* – заряджання, *armement, m* – озброєння, **V+tion**: *dérivation, f* – деривація, відхилення; **N+bilité**: *transportabilité, f* – транспортабельність, придатність для перевезення;

– префіксацію : **anti+Adj**: *antimécanisé* – протипіхотний, *antipersonnel* – протипіхотний, зброя для знищення живої сили, **Anti+N**: *anti-roquette* – протиракетний, *anti-artillerie* – протиартилерійський, *anti-mortier* – протимінометний; **trans+Adj**: *transsonique* – надзвуковий; **télé+PP**: *téléguidé* – керований; **télé+N**: *télémaintenance, f* – обслуговування за допомогою телекерування, дистанційне обслуговування, *téléaction, f* – дистанційне виявлення, *télémesure, f* – телеметрія, телевимірювання, *télémetre, m* – телеметр, дальномір; **télé+Adj**: *télématique, f* – телекомунікація. Слід зазначити переважаючу кількість термінів, утворених за допомогою греко-римських елементів;

б) словоскладання: *faux-châssis (assemblé), m, pl* – (встановлений) нарамник, *antenne-cadre, f* – рамкова антена, *tout-terrain, tous-terrains, m* – машина підвищеної прохідності; усюдихід; *tourelle-casemate, f* – башта САУ, *obusier-canon, m* – гаубиця-гармата; *demi-chenille, f* – колісно-гусеничний, *moteur-fusée, m* (ракетний двигун);

телескопія : *transpondeur, m* – відповідач, прийомовідповідач (= **trans-metteur** (передатчик) + **ré-pondeur** (відповідач));

утворення слова на базі речення *cessez-le-feu, m* – припинення вогню;

в) конверсію : *carter du cinémomètre: carter, v, tr* – кріпити, *carter, m* – кожух, корпус; *vivre, v, intr* – жити, *vivres, m, pl* – запас харчів, пайок; *potentiel, m* – потенціал, бойові можливості, *potentiel, adj* – потенційний;

г) абрєвіацію (**Boîtier de Gestion et de Commande Arme (BGCA)**, **Armement Gros Calibre (AGC)**, **Accords européens relatifs au transport de marchandises Dangereuses par la Route (ADR)**, **CAmion Equipé d'un Système d'ARTillerie (CAESAR)**).

2. **Лексико-семантичним способом** утворюються переважно іменники. Цей спосіб словотворення є неморфологічним: багатозначне слово: *baguette, f* – шомпол, назва використовується у зв'язку з формою шомпола; у первинному значенні «палка, прут», в гастрономії «довгий тонкий (невеликий у діаметрі) білий хліб» ;

– зміна значення: *mortier, m* раніше перекладалось як мортира – вид артилерійської зброї 15-19 ст. з укороченим стволом, а зараз цей термін означає міномет;

– розширення значення: *consigne, f* не лише інструкція, наказ, вказівка, розпорядження, але і як окремий вид дисциплінарного стягнення для військовослужбовців у вигляді позбавлення звільнення з розташування частини;

На думку Л. Симоненка, «терміни-словосполучення є одним з основних засобів термінологічної номінації, оскільки в них відображається вся комплексно-структурна складність відповідної наукової сфери» [Симоненко 2006, с. 29].

Як ми вже зазначали вище, багатокомпонентні терміни становлять велику групу серед франкомовних військових термінів в галузі артилерійського озброєння.

Ми погоджуємося з О. Юрченко, який визначає **багатокомпонентні терміни** як терміни, що складаються із двох або більше слів та мають ядро і залежні члени: означувальну частину та означуване слово або групу слів. Вони можуть містити в собі іменник, дієслово, прикметник, прислівник, дієприслівник, числівник, прийменник, сполучник [Юрченко 2019, с. 125].

У сучасній артилерійській терміносистемі серед **двокомпонентних** сполук за структурно-морфологічними ознаками можна виокремити такі типи:

– складені терміни, утворені за моделлю **N+Adj**: *zone (f) frontière* – прикордонна зона; *artillerie (f) aérotransportable* – артилерія, що перекидається повітрям; *accompagnement (m) antiaérien* – зенітна підтримка, *Commandement (m) opérationnel* – Оперативне командування;

– складені терміни, утворені за моделлю **N+PP**: *artillerie (f) adaptée* – артилерія підтримки; *artillerie (f) aéroportée* – артилерія, що перекидається повітрям, артилерія ПДВ; *projectile (m) aéroguidé* – керована ракета; *projectile (m) téléguidé* – керована ракета; *zone (f) minée* – зона мінно-вибухових загороджень;

– складені терміни, утворені за моделлю **N+N**: *codeur gisement (m)* – кодер дирекційного кута; *artilleur (m) sol-air* – артилерист наземної артилерії; *projectile (m) air-air* – ракета класу «повітря-повітря», ракета повітряного бою; *véhicule (m) tout terrain* – всюдихід;

– складені терміни, утворені за моделлю **V+COD**: *accélérer les tirs* – посилити стрільбу; *lancer un projectile* – запускати снаряд, запускати ракету; *tirer le canon* – вести вогонь з гармати; *tirer un obus* – випускати снаряд;

б) трикомпонентні:

– складені терміни, утворені за зразком **N+prép+N**: *bouche (f) à feu* – ствол гармати, *aide (f) au chargement* – механізм заряджання; *accélérateur (m) à poudre* – пороховий ракетний прискорювач; *accélérateur (m) de culasse* – прискорювач замка затвору; *acier (m) de blindage* – броня; *artillerie(f) à obusier* – гаубична артилерія; *batterie (f) d'obusiers* – гаубична батарея; *chambre (f) d'un obus (d'un projectile)* – внутрішня порожнина снаряду; *point (m) de déclenchement* – точка спрацювання; *corps (m) de l'obus* – корпус снаряда;

– складені терміни, утворені за моделлю **V+prép+N**: *tomber en captivité* – потрапити в полон; *tirer avec précision* – стріляти прицільно; *prendre sous les projectiles* – накривати вогнем; *tirer au hasard* – стріляти неприцільно; *tirer par inadvertance* – стріляти через недоумство, недогляд, випадково;

– складені терміни, утворені за моделлю **V+N+Adj**: *accroître la portée opérationnelle* – збільшити операційну дальність; *violer l'espace (m) aérien* – порушити повітряний простір.

Але так само широко представлено у складі артилерійської терміносистеми **чотирикомпонентні** терміни за моделлю **N+Adj+prép+N** (*l'effet normal de l'impact, l'effet retard de la fusée, le tir roulant au mortier*) або за

моделлю **N+prép+N+N** (*accord sur le contrôle des armements, п'ятикомпонентні* за моделлю **N+prép+N+prép+N** (*le tir sur les flancs de l'ennemi, accélération de la vitesse de tir, le Radar d'acquisition de batterie*) або за іншими моделями (*l'Accès Multiple par Répartition Temporelle, l'effet gyroscopique dans le plan vertical, accord tacite de contrôle des armements*); **шестикомпонентні** (*Accès Multiple par Répartition dans le Temps; Bloc de pointage prise en charge; le Système interarmées intégré de défense aérienne*), **семикомпонентні** (*le Point de ravitaillement en munitions de l'avant*), **восьмикомпонентні** (*le tir sur une cible située derrière un masque du terrain; le Système interarmées de coordination automatique des opérations dans la profondeur*), **девятикомпонентні і більше сполуки** (*le Système d'observation d'artillerie de jour et de nuit, Acquisition d'objectifs à partir d'un émetteur sur le terrain, arme à effet de radiation renforcé et à effets collatéraux réduits*).

Ще одним джерелом поповнення і збагачення французької військової терміносистеми є іншомовні запозичення. На формування французької військової термінології впливало багато фактор, серед яких історичні та політичні умови, соціальне становище суспільства, відносини з іншими країнами. Французька мова запозичувала військові, військово-технічні терміни, включаючи артилерійські, у різні періоди з різних мов. Кожний етап іншомовних запозичень був пов'язаний з певними подіями, розвитком науки і техніки, змінами в суспільно-політичному житті країни, її зв'язками з іншими державами та їхніми мовами, мовною політикою держави.

Зазначають, що для розвитку військового вокабуляра чимале значення мала саме французька мова, яка фактично була найбільшим донором поповнення інтернаціональної фахової лексики, оскільки на її теренах засвоєний досить великий обсяг латинізмів [Д'яков, Кияк, Куделько 2000, с.116]. Але, у свою чергу, крім власне французьких номенів у складі артилерійської термінології виокремлюємо лексеми *missile, f*, що походить від латинського *missilis* «який можна кинути»; *obus, m* запозичене з німецької мови *Haubitze* «гаубиця», яке у свою чергу було запозичено з чеської *houfnice*

«катапульта»; *Radar, m* – англо-американське запозичення *radar* (1941 ds *NED Suppl.*) створене з першого складу *Radio* і перших літер лексем *Detection, And et Ranging* звороту *Radio detection and ranging* «виявлення і радіонаведення»; *bombe, f* – запозичення з італійської мови *bomba* у значенні «pilum incendiarium» – «спис із поджигом»; *ATACMS* (Army Tactical Missile System) твердопаливна тактична балістична ракета класу земля-земля, що виробляється американською компанією *Lockheed Martin Corporation*.

Процес запозичення іншомовних лексичних одиниць у військовій сфері зумовлюється екстралінгвальними чинниками (етапами і ступенем розвитку військової справи, військовими конфліктами і війнами), а також внутрішньомовними чинниками (необхідністю позначання нових видів зброї і захисту).

Термін може передаватися різними частинами мови: іменниками, прикметниками, дієсловами, слід зазначити, що у досліджуваній нами групі (системі) військових термінів переважають іменники.

Отже, досліджуючи військову артилерійську термінологію, можна відзначити, що війським термінам властиві звичайні способи словотворення, характерних для сучасної французької мови. Найпродуктивнішим способом поповнення термінологічної системи в галузі французької військової артилерійської термінології є аналітичний спосіб, використання багатокомпонентних термінів-словосполучень, що пояснюється необхідністю надати новому терміну більшої семантичної точності. Такі терміни слугують для позначення багатофункціональних понять, які одночасно стосуються кількох об'єктів реальної діяльності. Подібні терміни складаються з декількох слів. Нерідко трапляються скорочення та аббревіації артилерійських термінів. Деякі скорочення та аббревіації настільки ввійшли до повсякденного вживання, що самі стали термінами.

Отже, військова термінологія є досить давнім шаром термінологічного словника французької мови, тому в ній знаходиться відбиток основних способів словотворення, осново- та словоскладення і синтаксичний, тобто

утворення слова із словосполучення, афіксація майже не представлена. Відповідно серед термінологічних номінантів артилерійського словника виокремлюються два типи термінів: однокомпонентні та багатокомпонентні.

1.3 Базова термінологія НАТО, її використання

Як багато країн, що входять до складу такого альянсу, як НАТО, ефективно співпрацюють під час спільних операцій? Оперативна сумісність – це те, що допомагає усім елементам, узгоджуватись, працювати безперебійно, і НАТО прагне поліпшити здатність збройних сил НАТО працювати разом з моменту заснування Альянсу в 1949 році.

Оперативна сумісність дозволяє підтримувати виконання ініціатив НАТО в кількох вимірах:

- технічному (в тому числі техніка, обладнання, озброєння і системи);
- процедурному (в тому числі доктрини і процедури);
- людському (в тому числі термінологія і підготовка);
- інформаційному (як критично важливий наскрізний елемент)

[Оперативна сумісність: об'єднання сил].

Отже, одним з важливих елементів оперативної сумісності країн-членів НАТО є узгодження військової термінології.

Робота над військовою термінологією триває як у Франції, так і в інших країнах, тому не підлягає сумніву важливість її гармонізації та стандартизації з метою уніфікації та символічного об'єднання в національному або навіть міжнародному масштабі. Для того, щоб військові різних країн розуміли один одного, вони мають послуговуватись єдиною термінологією. Мовець має чітко висловлюватись і впорядковувати свої ідеї, а також, незалежно від чіткості викладу, використовувати той самий код, що і його адресат.

Військова лексика як засіб повсякденного спілкування в певному середовищі має такі характеристики:

- стислість виразів, відсутність стилістичного забарвлення;
- стандартизованість дискурсу, заснованого на фіксованих формулах;
- використання акронімів та абревіатур;
- вживання запозичень з англійської мови.

З огляду на спільні штабні навчання, особливо з іноземними збройними силами, всі військовослужбовці мають домовитися про спільне розуміння термінів, що стосуються техніки, доктрини застосування військ, тактики, підготовки та обміну інформацією.

Потреба в термінологічній узгодженості у французькій армії призвела до того, що за ініціативи Командування доктрини та вищої військової освіти Сухопутних військ у 1999 році було створено Військовий термінологічний комітет Сухопутних військ (Comité de Terminologie Militaire de l'Armée de Terre – СТМАТ), Об'єднаний термінологічний комітет Атлантичного альянсу (Comité Interarmées et Terminologique de l'Alliance atlantique - СІТА) на державному рівні та Військовий комітет НАТО на міжнародному рівні тощо. Ланцюжок зв'язку спільних, об'єднаних і термінологічних комітетів НАТО має на меті забезпечення «оперативної сумісності». Що послугує взаємодії з франкомовними союзниками і з метою оперативної сумісності, сприятиме реалізації і гармонізації визначень і перекладів, запропонованих Військовим бюро стандартизації (Bureau militaire de standardisation – ВМС). Військова термінологія і знаки розрізнення НАТО мають бути стандартизовані і поширені на національному і міжнародному рівні.

Європейські країни, що входять до блоку НАТО, уніфікують свою військову термінологію відповідно до військових стандартів Північноатлантичного альянсу.

Військову термінологію НАТО можна умовно поділити на три групи: загальна, спеціальна – лише у військовому контексті, науково-технічна – за родами військ.

Одним з напрямків уніфікації військової сфери, яка впроваджується на сьогоднішній день є адміністративна стандартизація.

Відповідно до запровадженого воєннауковим управлінням Генерального штабу Збройних Сил України Словника військових термінів та скорочень (абревіатур) «Військовий стандарт – стандарт, прийнятий органом військової стандартизації, що встановлює для загального і неодноразового використання правила та настанови щодо діяльності у сфері оборони і спрямований на досягнення оптимального ступеня упорядкування у зазначеній сфері» [Словник військових термінів та скорочень (абревіатур) 2020, с. 10].

Адміністративні стандарти НАТО – це стандарти, що стосуються термінології, військових звань, визначають порядок обміну інформацією, роботи з документацією та сприяють Альянсу в управлінні в різних областях, включаючи термінологію, фінанси, людську діяльність та ресурси [Україна до НАТО].

Роботи з адміністративної стандартизації ведуться через органи військового управління, які здійснюють функції з військової стандартизації у межах визначених напрямів діяльності:

- впровадження міжнародних військових нормативних документів зі стандартизації;
- контроль за виконанням робіт із військової стандартизації, замовником яких є орган військового управління тощо.

Стандартизація та взаємосумісність армій держав-членів НАТО є основою безпеки Альянсу, що визначено у Стратегічній концепції НАТО 2022 року. Сам Альянс визначає стандартизацію як «розроблення та запровадження процедур, проєктів і термінології для досягнення належного рівня взаємосумісності союзників, або рекомендації корисних практик для багатонаціонального співробітництва» [Україна до НАТО].

З цього випливає, що уніфікація військової термінології відповідно до норм та стандартів НАТО є одним з важливих напрямків роботи про

стандартизації. Для цього в країнах – членах НАТО та в країнах, які є партнерами Альянсу вже зараз розпочаті роботи з розробки власних військових стандартів на основі стандартів НАТО. В даних стандартах має бути визначені переліки унормованих аббревіатур та термінів загальновійськового призначення, які вживатимуться в Збройних Силах України.

Лінгвістичним науково-дослідним управлінням науково-дослідного центру Військового інституту Київського національного університету імені Тараса Шевченка для сприяння єдиному розумінню базових військових термінів, які зустрічаються в службових документах НАТО щодо питань підготовки та застосування військ (сил) розроблено Військовий стандарт: Підготовка та застосування військ (сил). Базові терміни та визначення, які використовуються в НАТО, в якому визначено єдиний понятійний апарат, який забезпечить впровадження основних елементів процесу розвитку спроможностей, як складової національної системи оборонного та безпекового планування, досягнення необхідного рівня взаємосумісності підрозділів Збройних Сил України зі збройними силами держав-членів НАТО [Білан, Гальчус, Гончарук, Залеський 2020, с. 3].

Визначення зазначеної термінологічної системи сприяє забезпеченню необхідного рівня сумісності між видами ЗС України, з іншими військовими формуваннями в процесі підготовки та проведення операцій.

Розробка та введення в дію двомовних термінологічних стандартів забезпечує упорядкування військової термінології у військовій галузі та сприяє єдиному її розумінню органами військового управління.

Відповідно до Стратегічної концепції НАТО – 2022 Північноатлантичний альянс надалі запроваджуватиме регулярні політичні контакти і вдосконалюватиме оперативну сумісність з тими партнерами, які висловили зацікавленість долучитися до її місій і операцій [Стратегічна концепція НАТО – 2022, с. 9]. Доходимо висновку, що без унормування і систематизації

військової термінології така оперативна сумісність і співробітництво не представляється можливим.

Різноманітність культур, мов і тактичних підходів дали можливість країнам-членам Північноатлантичного альянсу зміцнити взаєморозуміння і створити спільні процедури. Це дозволило розглянути важливість гармонізації комунікаційних протоколів і використання стандартизованої термінології в рамках НАТО [LYNX].

До Блоку НАТО входить 31 держава. Ці країни називаються «союзниками по НАТО», вони є суверенними державами, які у рамках НАТО спільно обговорюють політичні і безпекові питання і ухвалюють колективні рішення на основі консенсусу. У рамках безпекових питань країни-члени Альянсу постали перед необхідністю уніфікації військової термінології задля сумісності їхніх військових підрозділів. Таке завдання сьогодні стоїть перед Францією та незабаром постане перед Україною, привести військову термінологію, технічні процеси, а також озброєння та військову техніку, іншу матеріальну частину збройних сил Альянсу та країн-партнерів до стандартів НАТО.

Військова лексика є результатом розвитку військової справи, яка, як будь-яка наука, потребує термінологічної лексики. Військовий термінологічний інвентар розвивається водночас із військовою наукою.

Військова лексика займає суттєве і важливе місце в лексичному складі сучасної французької мови. Розглянувши детально поняття «військова лексика» ми дійшли висновку, що військова термінологія як одна з найбільших складових військової лексики визначає поняття безпосередньо пов'язані з військовою справою та несе найбільше смислове навантаження. Також виявлено, що військова термінологія представлена сукупністю військових термінів. Військові терміни, у свою чергу, визначені, як лексичні одиниці на позначення загальновійськового або військово-спеціального поняття.

На сьогоднішній день існує різноманіття поглядів на класифікацію військових термінів. Кожна із розглянутих нами класифікацій є вагомим внеском у термінознавство і має право на існування, оскільки кожна окреслює певну конкретну особливість терміну. Французькі військові терміни досліджені недостатньо, тому в перспективі слід очікувати подальших досліджень.

Способом класифікації військових термінів, який відрізняє їх від загальноживаних термінів є тематична класифікація. З точки зору перекладу, класифікація є практично важливою для військового перекладача, який постійно стикається з перекладом військових термінів у професійній діяльності.

З урахуванням вище викладеного, можна зробити висновок, що французька військово-технічна термінологія в галузі артилерійського озброєння це – лексика, безпосередньо пов'язана з артилерією, озброєнням, військовою навченістю щодо застосування артилерії, порядком бойової роботи артилерійських підрозділів, обслуговуванням озброєння та боєприпасів.

Артилерійські терміни утворюються характерними для французької мови способами словотворення. Термінологія цієї галузі військової справи охоплює всі структурні типи: терміни-однослови, терміни-композиції, терміни-словосполучення. Значне місце у військовій артилерійській терміносистемі займають як однослови, так і багатокомпонентні терміни. Основним засобом творення однослів є основокладання, серед термінів-словосполучення трапляються від двокомпонентних до дев'ятикомпонентних термінів і більше. Запозичення є також одним із способів поповнення термінологічної системи в галузі артилерії, особливо у той час, коли відбувається синхронізація і уніфікація терміносистем країн, що входять до блоку НАТО.

Перед країнами-членами Північноатлантичного Альянсу, у тому числі перед Францією, постало завдання з гармонізації військової термінології відповідно до норм та стандартів НАТО з метою унормування використання

англо-американської військової термінології. Найближчим часом таке завдання, а саме приведення військової термінології, разом з технічними процесами, а також озброєнням та військової техніки та іншої матеріальної частини до стандартів НАТО має стати першочерговим.

Отже, як ми з'ясували у дослідженні, однією з проблем, яка ускладнює процес досягнення необхідного рівня взаємосумісності підрозділів ЗС України з підрозділами іноземних держав в процесі підготовки та застосування, є відсутність єдиного понятійного апарату, робота над яким має провадитись, починаючи вже з сьогоднішнього дня.

РОЗДІЛ 2

СПЕЦИФІКА ВІЙСЬКОВОГО ПЕРЕКЛАДУ

2.1. Особливості письмового військового перекладу

Розвиток військового перекладу в Україні спричинений необхідністю переходу Збройних Сил України на стандарти НАТО, що пов'язано з інтенсифікацією заходів міжнародного співробітництва у сфері оборони. Це, в свою чергу, зумовлює необхідність перекладу військово-політичних документів та текстів різних жанрів та стилів.

А. Загнітко визначає *переклад* як: 1) допоміжний вид мовленнєвої діяльності, за допомогою якого здійснюється відтворення змісту тексту засобами іншої мови, таким чином витворюється аналог оригіналу тексту, створений відповідно до суспільної, культурної та мовної реальності; перетворення мовленнєвого твору однієї мови в мовленнєвий твір іншою мовою за збереження смислу; 2) адекватне відбиття й творче перетворення оригіналу тексту; 3) специфічна усна або письмова діяльність, спрямована на перетворення наявного тексту [Загнітко 2012, с. 34].

Військовий переклад є особливим видом здійснення перекладу тексту з мови оригіналу українською мовою.

Над вивченням військового перекладу та особливостей перекладу військових текстів працювало чимало українських мовознавців, таких як В. Балабін, Л. Гончарук, Б. Дзісь, П. Банман, П. Матюша, О. Нікіфоров, Н. Романенко і Е. Шагаринова, О. Солодяк, Е. Шорин, О. Юндіна, С. Янчук, Л. Бондаренко, М. Зайцева, О. Ковтун, Ю. Космацька, Ю. Полежаєв.

Ми погоджуємося з В. Балабінім, який визначає *військовий переклад* як спеціальний вид міжкультурної двосторонньої й двомовної комунікації, що має своїм об'єктом тексти військової тематики і здійснюється в звичайних та

екстремальних умовах військової служби в військово-політичній, військово-технічній і військово-спеціальній сферах діяльності збройних сил за мовним посередництвом військового перекладача [Балабін 2018г, с. 12].

Р. К. Міньяр-Белоручев визначає **військовий переклад** як це вид спеціального перекладу оперативного призначення, об'єктом якого є військові матеріали [Міньяр-Белоручев 1980, с. 222].

Враховуючи активне співробітництво між Збройними Силами України та Франції та інтенсифікацією відносин України з Північноатлантичним союзом постає нагальна потреба оновлення навчально-методичної бази для військового перекладу, оскільки обсяги перекладу військових документів з французької мови постійно збільшуюються. Це зумовлює потребу у кваліфікованих військових перекладачах. [Білан 2012, с. 5].

Одним із джерел оновлення бази для військового перекладу є *спеціальне словникарство* – систематизація термінологічних словників [Петрова 2021, с. 100].

А. Загнітко визначає *термінологічний словник*, як словник, що містить терміни певної наукової, технічної сфери або іншої галузі людських знань [Загнітко 2012, с. 315].

Різними вченими застосовувались різні види класифікацій та типологій словників. В.В. Дубічинський, О. Іванова, М. Комова, А. Загнітко розділяють словники за різними критеріями та ознаками. Побудовування розглянутих типологій і класифікацій термінологічних словників – це спроба згрупувати наявні видання як таксономічну систему. Сьогодні назріла потреба розробити модель системи спеціальних праць з урахуванням можливих нових їхніх різновидів, зокрема, термінологічного словника комбінованого типу (в якому поєднуються параметри енциклопедичного й лінгвістичних / акцентного, антонімів, синонімів, орфографічного, тлумачного / словників), словника авторської фахової метамови та ін. [Петрова 2018, с. 133–134].

В Україні робота по укладанню французько-українських військових словників досить нова. Велику роботу щодо створення словників військової

термінології здійснює Військовий інститут Київського національного університету ім. Тараса Шевченка. Наприклад, наступні лексикографічні розвідки наочно демонструють обсяг та діапазон військової терміносистеми:

1. Англійсько-українсько-французький словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки. Відбір термінів у даному словнику (більше ніж 1000) відбувався із урахуванням важливості терміна та частоти його вживання. [Петрова 2018, с. 133–134].

2. Українсько-французько-англійський словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки.

3. Французько-українсько-англійський словник зовнішніх зв'язків, стратегії та безпеки.

4. Білан М.Б., Ольховой І.О. Французько-український словник військової термінології. Він містить близько 30000 найбільш уживаних термінів та словосполучень, що використовуються у військовій сфері.

5. Ольховой І.О., Білан М.Б. Французько-український, українсько-французький словник основних термінів військово-повітряних сил країн НАТО. Словник містить близько 3500 найбільш уживаних термінів та словосполучень.

6. Українсько-французько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики в 2-х томах. Словник нараховує понад 3000 технічних, тактичних та логістичних термінів зі сфер командування, планування, проведення операцій й спільних навчань, операцій з підтримки миру, врегулювання криз, тактичного та тилового забезпечення тощо.

7. Французько-українсько-англійський міжвидовий словник з тактики та логістики в 2-х томах. [Словники].

На жаль, спеціалізованого французько-українського військового словника в галузі артилерійського озброєння в Україні не існує, однак ми вважаємо цей напрямок досить перспективним для подальшого вивчення, однак і наявні військові словники дозволяють здійснювати переклади військових текстів з французької мови на українську.

Як правило, переклад військових французьких загальновійськових термінів відтворюється шляхом застосування адаптивного перекладу. Серед інших перекладацьких прийомів найчастіше застосовуються калькування, часткове калькування та перестановка. Отже, переклад французьких військових термінів в галузі артилерійського озброєння забезпечується як адаптивним перекладом, так і застосуванням словникових відповідників.

При перекладі текстів військової тематики є кілька особливостей, серед яких тяжіння військових до складних речень на пів сторінки з величезною кількістю однорідних членів, роботу з термінами, яких їх зазвичай багато. Термінами можуть виявитися звичайні слова (приховані терміни), вони є багатозначними. Також у Франції є структурні одиниці, реалії, команди та озброєння, яких в Україні немає, що теж має враховуватись при перекладі не лише окремих термінів, а й військових текстів. Попри вищевказане, немає нічого неможливого, головною умовою є особлива уважність при перекладі таких фраз чи термінів. Цікаве спостереження, що військові при перекладі військових текстів завжди можуть сказати, де перекладали військові перекладачі, а де цивільні [Ляшенко 2019].

Особливість військового перекладу в Україні характеризується наступними ознаками [Балабін 2018а, с. 71]:

- тип перекладу – спеціальний;
- сфера застосування перекладу лежить в площині діяльності Збройних Сил України та інших збройних формувань;
- призначенням військового перекладу є лінгвістичне забезпечення військ (далі – ЛЗВ);
- головною функцією є міжкультурна комунікативно-посередницька діяльність, яка полягає у послідовному та синхронному перекладі, транскодуванні, редагуванні, реферуванні й анотуванні військових текстів;
- види перекладу за мовленнєвою діяльністю усний (передбачає аудіювання і говоріння) і письмовий (читання і письмо);

- спеціальні підвиди військово-політичний переклад (ВПП); військово-технічний переклад (ВТП); військово-спеціальний переклад (ВСП);

- спеціальний суб'єкт – військовий перекладач;

- спеціальні умови професійної діяльності виконання завдань ЛЗВ у звичайних та екстремальних умовах військової служби, що передбачають реальну загрозу для особистого життя й здоров'я як у мирний, так і у воєнний час;

- військово-комунікативна спрямованість тематики на рівні макротексту (військового тексту) в межах семантичних полів «військовий», «воєнний», «бойовий», «збройні сили» тощо;

- наявність спеціальної тематичної групи військової лексики в макротексті об'єктивно вказує на належність тексту до сфери військового перекладу (у мовознавчій теорії прийнято виокремлювати як мінімум два типи тематичних лексичних груп в тексті: тематико-мовні (тематико-семантичні) за характером предметно-поняттєвого взаємозв'язку й родо-видовими зв'язками та тематико-мовленнєві (ситуативні) за характером взаємозв'язку зі сферою застосування мови [Филин 1982, с. 232].

Жанрово-стильова самотність військового перекладу також має наступні *факультативні структурно-семантичні параметри*, зазначені у [Балабін 2018б, с. 38]:

- велика термінологічність і гранично точне, чітке викладення матеріалу не завжди обов'язкові у військовому перекладі (залежить від виду тексту, комунікативної настанови, комунікативної ситуації, прагматичних умов спілкування тощо);

- відносна відсутність образно-емоційних виражальних засобів не розповсюджується на деякі види усних і письмових військових текстів (неформальне усне мовлення військовослужбовців, карикатури й анекдоти у військових засобах масової інформації, пропагандистські листівки, тексти інформаційно-психологічного впливу на противника;

- переважно письмова форма продукування військового тексту [Балабін 2018а, с. 70].

Варто зазначити, що більшість військових реалій при перекладі артилерійських посібників, таблиць стрільби, інструкцій та формулярів – це багатокомпонентні терміни, які перекладаються з урахуванням розбіжностей у французькій та українській мовах. Адекватне відтворення військових неологізмів здебільшого залежить від перекладацької компетентності, оскільки значна частина неологізмів мають іншомовне походження.

Якщо говорити про власне завдання військового перекладу, то одним з найважливіших його завдань є *лінгвістичне забезпечення військ* (ЛЗВ) – комплекс спеціальних заходів, завдань, процедур і процесів прикладного та фундаментального характеру у військово-політичній, військово-технічній та військово-спеціальній сферах діяльності Збройних Сил України, що здійснюються з метою реалізації міжкультурної (комунікативно-посередницької), воєнно-країнознавчої (інформаційно-аналітичної), військово-термінологічної (нормативно-кодифікуючої), лінгвопедагогічної (дидактично-діагностичної) та лінгводослідницької (науково-пошукової) функцій, які потребують військово-професійного рівня філологічної двомовної компетенції виконавців [Балабін, Білан, Гончарук, Залеський 2018, с. 8].

В.В. Балабін у своїй статті «Об'єкт, предмет і завдання лінгвістичного забезпечення військ» визначає *основними завданнями системи ЛЗВ*:

- перекладацьке супроводження як основа міжкультурної комунікативно-посередницької діяльності під час виконання заходів міжнародного військового співробітництва Збройних Сил України, багатомовна підтримка підрозділів і військових засобів масової інформації в ході міжнародних військових навчань і миротворчих операцій;

- здійснення воєнно-країнознавчої інформаційно-аналітичної діяльності в українському медійному просторі та за її межами в інтересах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України й інших формувань сфери національної безпеки і оборони;

- забезпечення військово-термінологічної нормативно-кодифікуючої діяльності структурних підрозділів в інтересах Міністерства оборони України, Генерального штабу Збройних Сил України, проведення військово-лексикографічної роботи з метою подальшого міжнародного стандартизування й гармонізування української військової термінології;

- забезпечення дидактично-діагностичної діяльності в Збройних Силах України, пов'язаної з якісною підготовкою військових перекладачів, а також із формуванням та оцінюванням іншомовної компетенції українських військовослужбовців за визначеними стандартизованими мовними рівнями;

- здійснення лінгводослідницької науково-пошукової діяльності [Балабін 2018в, с. 102].

Військовий *переклад в галузі артилерійського озброєння* має як загальні риси, властиві військовому перекладу в цілому: може бути усним і письмовим, потребує великої точності, однак і має свої особливості, серед яких наступні: обтяжений великою кількістю технічної термінології, здебільшого вузько-спеціалізованою, відрізняється особливим контекстом, потребує спеціальних знань.

При перекладі франкомовних військових термінів із даної групи варто дотримуватись чотирьох етапів:

1. Проведення аналізу тексту оригіналу, його розуміння.
2. Планування результатів перекладу, засобів при роботі з даним текстом, способів перекладу, які будуть застосовуватись.
3. Здійснення власне перекладу військового тексту.
4. Контроль за адекватністю перекладу, адаптація готового тексту для його розуміння в контексті української армії.

Що стосується першого етапу – **проведення аналізу тексту оригіналу**, при його проведенні важливим є не лише розуміння матеріалу, який перекладається, тематики, а й вивчення матеріальної частини озброєння, щодо якого буде здійснюватися переклад як мовою оригіналу, так і пошук детальної інформації українською мовою, наприклад, про даний тип

артилерійської системи.

Другий етап – **планування результатів перекладу**, засобів при роботі з даним текстом, способів перекладу, які будуть застосовуватись – потребує менше часу, аніж попередній етап, однак нехтування ним може призвести до неякісного неточного перекладу та складнощів при розумінні перекладеного з французької мови тексту військової тематики.

Основний етап полягає у самому **перекладі** українською мовою необхідного тексту військового змісту із застосуванням засобів і способів, визначених раніше. У разі якісних першого і другого етапів, цей етап не потребуватиме надзусиль.

Після здійснення перекладу українською мовою військових текстів, **перевірка, контроль за адекватністю перекладу та адаптація готового тексту** для його розуміння в контексті української армії можуть потребувати допомоги військових фахівців або уважного прочитання та ретельної перевірки точності перекладених термінів, особливо вузько спеціалізованих, як в нашому випадку, в галузі артилерійського озброєння.

Прикладом адаптації тексту може слугувати переклад наступних французьких артилерійських термінів: *tir direct* [Manikcaros 2018, с. 392] та *tir indirect* [Cours d'artillerie : annexe : manuel élémentaire de tir de 75 1936-1937, р. 35].

Дослівний переклад цих термінів: *пряма і непряма стрільба* відповідно, загалом зрозумілі фахівцям-артилеристам, однак у системі військової артилерійської освіти застосовуються інші терміни: *стрільба прямою наводкою* [Петренко 2012, с. 505] і *стрільба із закритої вогневої позиції* [Петренко 2012, с. 537], тому нами при перекладі таблиць стрільби для самохідної артилерійської установки застосовувався саме такий переклад, який використовується, наприклад, в посібниках для підготовки студентів, які навчаються за програмою підготовки офіцерів запасу.

Отже, нами було з'ясовано, що особливості військового перекладу полягають у специфічній сфері його застосування та вузькоспеціальній

термінології, яка потребує не лише лінгвістичних навичок, а і знань у тій військовій сфері, для якої здійснюється переклад військових текстів.

2.2 Основні труднощі перекладу військових термінів

Через поглиблення міжмовних контактів актуалізується питання перекладу французького військового дискурсу українською мовою, який має: 1) лексичні особливості, 2) специфічну структуру і 3) реалізацію (синтаксичні конструкції, письмове оформлення). Перекладаючи військові тексти треба зберігати тісний зв'язок тексту перекладу з текстом оригіналу французькою мовою, оскільки тексти військового дискурсу дуже часто є нормативними документами [Корольова 2021, с. 375]. Як зазначає Л.Н. Бондаренко, «існують жорсткі обмеження на всіх рівнях, починаючи з макроструктури тексту до абзаців, речень і зворотів, дотримуючись стандартизованих форм, рідкісних для звичайних текстів, кліше, усталених виразів і особливих способів вираження цілісності когерентності. Складність інформаційного навантаження кожного речення і важливість повної та однозначної передачі інформації, коли виключається будь-яка можливість двозначного тлумачення, зобов'язують до використання занадто довгих речень зі складним синтаксисом, високим рівнем гіпотаксису, повторенням синтаксичної уривчастості. При перекладі інструкцій широко використовуються логічні структури зі значенням умови і причини» [Бондаренко 2014, с. 216].

При перекладі посібників, інструкцій, стандартів, таблиць стрільби, курсу стрільб, великої уваги та часових витрат потребує додаткове оформлення таблиць, схем, малюнків задля збереження не лише змісту при перекладі, а й усіх зовнішніх ознак. В такому випадку при перенесенні схем і таблиць необхідно перевіряти цифрові значення, одиниці виміру, чи потребують вони перекладу також.

Від перекладачів очікують створення паралельних текстів, ідентичних за впливом. Перекладний текст повинен бути таким, щоб, з одного боку, він зміг зберегти чіткість і розуміння первинного, вихідного тексту, а з іншого боку, викликав саме ті асоціації, які намагається передати автор військового дискурсу [Бондаренко 2014, с. 215].

Таким чином, при перекладі військового дискурсу необхідно враховувати низку важливих моментів. Перш за все, важливо знати, що військовий текст як лінгвістична категорія має низку особливостей жанрово-стилістичного характеру:

- спонукальний і експресивно-емоційний зміст;
- чітко регламентована структура більшості військових текстів;
- членування на параграфи, пункти і підпункти, наочна форма зовнішньої побудови, виділення абзаців [Корольова 2021, с. 375].

Військовий переклад є різновидом спеціального перекладу, що має відмінні риси: наявність великої кількості термінів, точний, короткий виклад, відсутність засобів художньої виразності. У перекладі військових текстів важливу роль відводять точності перекладу, оскільки перекладений матеріал може служити основою для проведення воєнних дій, прийняття важливих рішень і т. д. З метою досягнення комунікативної рівноцінності перекладу оригіналу військового тексту необхідно здійснити широке коло лексичних, граматичних, стилістичних перетворень. При перекладі військових текстів необхідно проводити лексико-семантичні заміни для правильної передачі змісту висловлювання [Корольова 2021, с. 376]. Саме тому під час роботи з військовими текстами перекладачі вдаються до використання низки перекладацьких трансформацій, які ми детально розглянемо в 3 розділі та перекладацьких стратегій.

Перекладацька стратегія – етапи та способи діяльності перекладача, алгоритми перекладацьких дій, спрямовані на розв’язання локальних та глобальних проблем перекладу тексту задля досягнення певних перекладацьких цілей, а саме – створення тексту перекладу, еквівалентного в

комунікативно-прагматичному плані тексту оригіналу [Михайленко 2014, с. 152].

Принагідно зазначимо, що при перекладі технічного посібника з французької мови на українську, нами застосовувались усі з можливих перекладацьких трансформацій.

Актуальність перекладу військових текстів в галузі артилерійського озброєння не підлягає сумніву з наступних причин:

- широке міжнародне співробітництво у військовій сфері вимагає відповідних знань структури та особливостей ведення та перекладу міжнародної документації;
- в галузі військового перекладу бракує літератури (словників та довідників);
- участь України у миротворчих операціях ООН та НАТО, інтеграція України в Європейський союз завжди потребувала стандартизації документації;
- зараз, коли Україна відстоює свою незалежність і цілість, а країни усього світу надають військову підтримку – все це ще більше підкреслює актуальність військового перекладу, що має забезпечити швидку та згуртовану роботу українських військових з міжнародними партнерами [Пуш 2022, с. 305].

Протягом 2022-2023 років сталося чимало змін у військовому озброєнні, яке застосовується у Збройних Силах України, в тому числі використання нових, іноземних зразків озброєння, на кшталт словацьких артилерійських систем Zuzana 2, 2022 року випуску, американських 155 мм гаубиць 777, та французьких 155 мм самохідних установок ІНФОРМАЦІЯ_1. Водночас, при здійсненні перекладу військово-технічних текстів, з урахуванням воєнно-політичної ситуації, використання російсько-французьких і навпаки французько-російських військових словників, які, на жаль, не мають українських еквівалентів, є недоречним, у зв'язку з чим виникла гостра потреба у створенні спеціалізованих словників українською мовою.

Сучасний військовий переклад вимагає від перекладачів спеціальних навичок. Як зазначають Є.Д. Левін і С.В. Карлюк: «Військові перекладачі мають бути ознайомлені з військовим сленгом, який використовується в різних сферах армійського життя, включно з його останніми оновленнями, а також бути в курсі останніх подій у глобальному масштабі з використанням військових сил та регулярних армій.

Військові перекладачі мають підвищувати свою компетентність як міжкультурні посередники для успішної передачі змісту іномовних повідомлень і пошуку точних еквівалентів у своїй рідній мові.

Військові перекладачі можуть і мають здійснювати власні дослідження і вивчати ті зразки сленгу, з яким вони стикаються під час перекладацької роботи.

Вже надруковані словники військової термінології та сленгу не можуть бути єдиним джерелом для військових перекладачів» [Левін 2020, с. 37].

Військові тексти рясніють виразами і конструкціями, переклад яких українською мовою вимагає застосування лексичних трансформацій. Лексичні трансформації розглядаються як способи перекладу різних військово-технічних оригіналів в тих випадках, коли словникова відповідність відсутня або не може бути використана за умовами контексту. Варто зазначити, що грамотне застосування перекладацьких трансформацій є важливою характеристикою якісного перекладу.

Для відтворення військових термінів у французько-українському перекладі використовують такі прийоми перекладу: 1) граматичні заміни; 2) лексико-семантичні заміни; 3) транскрибування і транслітерація; 4) описовий переклад; 5) дослівний переклад або калькування та ін. Застосування описового перекладу обумовлюється не тільки відмінною від французької лексико-синтаксичної сполучуваності одиниць української мови, але і менш розвиненою військовою промисловістю і армійською системою в цілому, що змушує фахівців або запозичувати відсутні в українській мові поняття, або

експлікувати значення вихідної одиниці, часом вдаючись до досить розгорнутих і лексично обтяжених конструкцій [Арламов 2020, с. 37].

Із загальних труднощів перекладу українською мовою французьких загальновійськових термінів та термінів в галузі артилерійського озброєння можна виділити наступні:

1) Переклад українських військових звань, які не мають аналогу у структурі НАТО і навпаки, військових звань французьких збройних сил, родів військ, угруповань, яких немає в українському війську (див. Таблицю 2.1).

Таблиця 2.1
Переклад військових звань

Військові звання Сухопутних військ України	Військові звання Сухопутних військ Франції	Примітки
молодший лейтенант	-	Найнижче звання молодшого офіцерського складу ЗС Франції, не має аналогів у Збройних Силах Франції
-	aspirant	Звання кандидата в офіцери ЗС Франції, не має аналогів у Збройних Силах України, після закінчення навчання отримують військове звання <i>sous-lieutenant</i>
-	adjutant	Не має аналогів у Збройних Силах України
-	adjutant-chef	Не має аналогів у Збройних Силах України
-	major	Сучасне звання «майор» у французькій армії є скороченням старого звання «сержант-майор» і є найвищим серед звань сержантського складу. Не має аналогів серед військових звань ЗС України.
майор	lieutenant-colonel	

Українське військове звання «молодший лейтенант», не має аналогів у Збройних Силах Франції, оскільки французьке офіцерське звання *sous-lieutenant* дорівнює українському військовому званню «лейтенант». У той же

час у Сухопутних військах Франції є офіцерські військові звання, яких немає в Українській системі військових звань: *Adjutant*, *Adjutant-chef* та *Aspirant* (на одну сходинку нижче ніж *sous-lieutenant*, однак при перекладі ми його не адаптуємо до українських реалій, а перекладаємо як *аспірант*. Водночас, саме у французьких Збройних Силах варто не потрапити на фальшивих друзів перекладача, оскільки звання *major*, яке в більшості країн НАТО і країн Східної Європи перекладається як «майор», у Франції відноситься до старшого сержантського і старшинського складу, а українському званню майор відповідає французьке *lieutenant-colonel* [Ministère des Armées].

2) Військова термінологія у зв'язку зі своєю специфічністю, має багатозначність, що значно ускладнює точність її перекладу на українську мову.

Gisement, m – азимут, пеленг, дирекційний кут, кут напрямку, курсовий кут [Білан 2012, с. 328].

Від точності перекладу даного терміну залежить точність розрахунків для стрільби з артилерійських установок в ручному режимі.

Matériel, m – матеріальна частина; (бойова) техніка; озброєння; засоби; майно; інвентар; устаткування; матеріал; речовина; машина; апаратура; артилерійська система; гармати [Білан 2012, с. 328].

У технічному посібнику САУ ІНФОРМАЦІЯ_1 (МАТ 13 401/1) даний термін неодноразово використовується в різних значеннях, наприклад:

Masse du matériel complet en configuration route [МАТ 13 401/2 2022, р. 84] – повна маса **виробу** в похідному положенні для руху по дорогам (виріб в значенні «зразок озброєння, бойова техніка», в даному випадку САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1»).

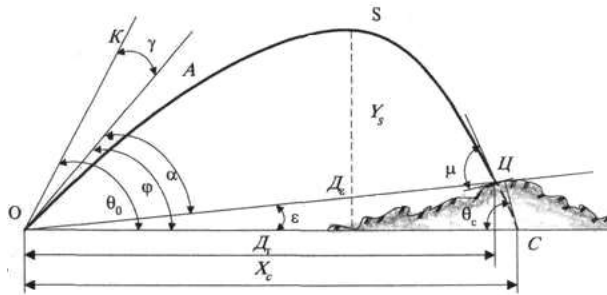
Водночас, далі по тексті МАТ 13 401/2 в примітках щодо несправностей коробки ударника (*boîtier de percussion*) є наступне речення: *Si le fonctionnement nominal n'est pas retrouvé, le matériel doit être écarté pour expertise* [Білан 2012, с. 148] – *Якщо номінальна робота не відновлюється, обладнання має бути вилучене для експертного обстеження*. В цьому

випадку *matériel* – застосовується в значення «обладнання, апаратура, механізм».

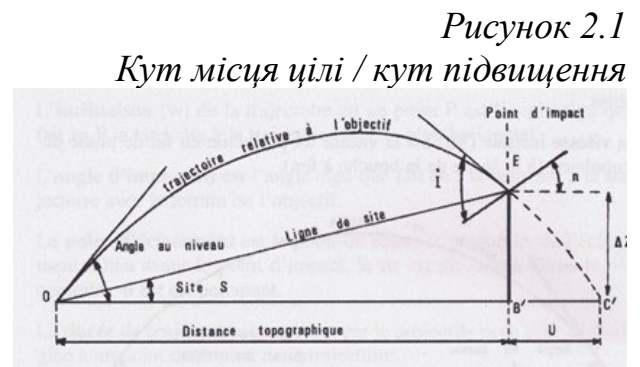
3) У вузько спеціалізованих військових посібниках в галузі артилерії, таких як таблиці стрільби, власне, в самих таблицях немає контексту, а часто застосовується скорочене найменування того чи іншого терміну, без опису.

Особливої уваги при перекладі таблиць стрільби для артилерійських систем потребує переклад кутів (прицілювання, підвищення, місця цілі тощо).

У даному випадку з метою усунення складнощів перекладу військові перекладачі рекомендують використовувати малюнки обома мовами (див. Рисунок 2.1):



де ε – кут місця цілі;
 φ – кут підвищення
 [Петренко 2012, с. 50]



S – Angle de site;
 Angle au niveau
 [Base documentaire Artillerie]

З урахуванням наведених малюнків, можна встановити, що французькому терміну *angle au niveau* є український відповідник – *кут підвищення*, а французькому терміну *angle de site* – *кут місця цілі*.

4) У французько-українських військових словниках один і той самий термін може перекладатися по-різному, залежно від автора.

Як приклад, можна взяти наступний термін: *obus explosif*.

М.В Білан та І.О. Ольховой у своєму словнику перекладають цей термін як «осколочно-фугасний снаряд» і як «фугасний снаряд» [Білан 2012, с. 441].

Ці ж автори, а саме І.О. Ольховой, М.Б. Білан, О.В. Акульшин, в підручнику «Основи військового перекладу», вже зазначають інший переклад: «фугасний снаряд» [Ольховой 2012, с. 438].

Однак фугасні та осколково-фугасні снаряди це не одні й ті самі снаряди: вони аналогічні за своїм складом, але відрізняються товщиною стінок корпусу і масою розривного заряду [Дерев'янчук 2011, с. 137].

За наявності таких складнощів при перекладі потребують вивчення характеристики боєприпасів, зазначені у військовому тексті, який треба перекласти, врахування того факту, чи застосовується той чи інший вид боєприпасів на даному зразку озброєння і чи є на озброєнні країни даний тип боєприпасів. Вивчення цих аспектів допоможе уникнути помилки при перекладі.

5) Відсутність вузько-спеціалізованого франко-українського артилерійського військового словника.

До 2022 року в Україні не використовувались французькі зразки озброєння, а отже, необхідності в укладанні окремого артилерійського словника, не було. У той же час, є тритомний франко-англійський військовий артилерійський словник, який охоплює всі сфери застосування артилерії, яким можна послуговуватись для вивчення дефініцій тих чи інших військових термінів.

6) Даний вид перекладу потребує додаткового вивчення спеціальної літератури зокрема такої, яка вивчається у вищих військових навчальних закладах впродовж 4 років.

Як будь-який вузько-спеціалізований або технічний переклад, військовий переклад потребує додаткових знань в галузях, з якими доводиться працювати.

7) Більшість інформації щодо військової техніки та озброєння є інформацією з обмеженим доступом, що унеможлиблює отримання великого обсягу літератури для дослідження.

Інформація з обмеженим доступом (**Diffusion Restreinte, DR**) – це інформація, яка містить відмітку «**Diffusion Restreinte**» або її європейські чи

міжнародні еквіваленти. Як правило, ця відмітка друкується вгорі кожної сторінки червоним кольором.

Метою віднесення інформації до категорії інформації з обмеженим доступом є накладання на всіх осіб, які працюють з нею, обмежень на її поширення. Це означає, що всі особи, які мають доступ до інформації, зобов'язані обмежити її розповсюдження. Таким чином, доступ до інформації з обмеженим доступом регулюється принципом "необхідності знати": доступ до неї можуть мати лише особи, які мають нагальну потребу знати цю інформацію, повинні знати її в контексті своїх обов'язків і для виконання конкретної місії мають дозвіл на доступ до інформації. Це обмеження на розповсюдження застосовується і в разі передачі інформації іншій юридичній особі, іншій юридичній особі. Остання повинна обробляти дані з обмеженим доступом відповідно нормативно-правових актів, в інформаційних системах, де впроваджено заходи безпеки, специфічні для захисту DR інформації [L'instruction interministérielle 2015].

Хоча інформація, яку обробляють і якою обмінюються в оборонному секторі, є надзвичайно чутливою, не вся вона вимагає однакового рівня уваги. Деяка інформація не потребує описаного вище рівня засекречення. Але вона все одно потребує захисту, і до неї не можна ставитися недбало. Тому на неї слід накладати гриф обмеження доступу. Це може бути, наприклад, гриф обмеження доступу (Diffusion Restreinte, DR). Таким чином, кожен, кому потрібен доступ до цієї інформації, попереджається про необхідність проявляти розсудливість при поводженні з нею.

Якщо вони не можуть бути засекречені, документи, що визначають у загальних рисах цілі, варіанти і критерії відбору, прийняті в різних сферах національної військової діяльності або оперативної чи технічної безпеки, повинні, принаймні, мати гриф DR.

Позначення DR ґрунтується на необхідності уникати розкриття у відкритому доступі інформації, яка, у разі її збору або використання, може призвести до розкриття секретної інформації:

- призвести до розкриття інформації з обмеженим доступом;
- підірвати громадську безпеку або порядок, репутацію установ або приватне життя їхніх членів;
- завдати шкоди економічним або фінансовим інтересам приватних компаній або державних установ [Oodrive.com /Entre classification Secret, Très Secret et DR].

Загалом, розглянуте питання труднощів, які виникають при перекладі франкомовних військових термінів українською мовою потребує подальшого вивчення, оскільки з розширенням військового міжнародного співробітництва розширюється сфера і обсяги застосування результатів військового перекладу.

Таким чином, якісний переклад військово-технічної термінології залежить не лише від глибоких знань мови оригіналу, але також й від знання реалій іноземної та української армії, організації, озброєння та бойової техніки, способів ведення збройної боротьби і т. і.

Перша особливість, яка належить військовому перекладу – стилістична. При даному виді перекладу необхідно правильно підбирати лексико-граматичні засоби з урахуванням контексту та літературних норм мови перекладу.

Оскільки військово-технічним текстам властива стислість, чіткість і конкретність формулювань, точність і ясність викладу, при перекладі треба дотримуватись цих особливостей, щоб текст перекладу зберіг властиву цим текстам форму.

Адекватний переклад військових текстів здебільшого залежить від правильного перекладу термінів, оскільки більша частина військової лексики складається з військово-технічних термінів з максимальним смисловим навантаженням.

Як було зазначено раніше, особливістю перекладу франкомовних термінів у галузі артилерійського озброєння є розбіжності у підготовці артилерійських підрозділів у франкомовних країнах та інших країнах НАТО та у Збройних

Силах України. З цим пов'язані в тому числі розбіжності щодо застосування тієї чи іншої термінології, яка не завжди може бути адекватно перекладена.

Складнощі, які виникають при перекладі військових текстів і термінів з французької мови усуваються дотриманням наступних принципів роботи:

- відсутність спішки, якісна перевірка правильності розуміння даного терміну;
- перевірка терміну, який потребує перекладу в інших словосполученнях або десь у наступному прикладі з кількох джерел;
- переглядом спеціальної літератури і малюнків двома мовами, а також вивченням особливостей військової лексики.

Таким чином, будь-які складнощі перекладу з французької мови потребують ретельної уваги до тексту перекладу не лише при перекладі військової термінології в галузі артилерійського озброєння, а й вузько-спеціалізованих термінів загалом.

РОЗДІЛ 3

ПРОБЛЕМАТИКА ФРАНЦУЗЬКО-УКРАЇНСЬКОГО ПЕРЕКЛАДУ ВІЙСЬКОВОЇ ТЕРМІНОЛОГІЇ В ГАЛУЗІ НАЗЕМНОЇ АРТИЛЕРІЇ

3.1 Лексичні засоби перекладу українською мовою франкомовної термінології в галузі артилерійського озброєння

Лексичні труднощі перекладу військово-технічних термінів в галузі артилерійського озброєння в цілому, і в наземній артилерії зокрема, є найбільш поширеними і, головним чином, пов'язані з передачею безеквівалентної лексики, назв, багатозначних слів, аббревіатур, неологізмів, вузько-спеціальних термінів.

Вичерпне визначення артилерії як виду озброєння міститься в Енциклопедії Сучасної України [Бойко 2001].

Артилерія (від франц. *artillerie*) – рід військ; вид зброї; наука про артилерійське озброєння, його створення, дослідження та випробування.

Як *вид озброєння*, артилерія застосовується в сухопутних, військово-морських, повітряних та інших видах і родах Збройних Сил.

Сухопутна артилерія за своїм призначенням поділяється на *наземну* (стрільба по наземних цілях), *зенітну* (стрільба по повітряних цілях) та *спеціальну* (авіадесантну, протитанкову, гірську, реактивну та ін.).

Артилерійські гармати класифікують за калібром, способом пересування, типом гармати, цільовим призначенням.

За калібром розрізняють гармати малого (20–75 мм), середнього (76–152 мм) та великого (більше 152 мм) калібру.

За способом пересування гармати поділяються на самохідні (на колісному або гусеничному ході), самопересувні (на моторизованому лафеті) і ті, що буксируються (наприклад, тягачем).

За типом гармати поділяються на нарізні та гладкоствольні (наприклад, міномети, безвідкатні гармати, деякі танкові гармати).

Для успішного виконання завдань в артилерії застосовують прилади для керування вогнем (біноклі, далекоміри, бусолі та ін.), засоби зв'язку (радіо, телефон, Інтернет), прилади і засоби розвідки (радіолокаційні, оптичні, звукові, топографічні, метеорологічні та ін.), засоби повітряної розвідки (вертольоти, безпілотні літаючі апарати та ін.) тощо.

У своїй роботі ми розглядаємо переклад українською мовою французької військово-технічної термінології, яка стосується наземної артилерії.

Одним з основних видів озброєння наземної артилерії є гармата.

У цілому гармата – це складна бойова система, яка складається із ствола; основи, що забезпечує гарматі необхідну їй стійкість під час пострілу; прицільних пристроїв та інших допоміжних механізмів і елементів. Сукупність снаряда, бойового заряду і елементів, необхідних для здійснення пострілу і забезпечення дії снаряда біля цілі, називається *артилерійським пострілом* [Дерев'янчук 2011, с. 18].

Сукупність же гармати, належних їй різних за призначенням артилерійських пострілів, прицільних та інших пристроїв називається *артилерійською системою*.

Для забезпечення стрільби та пуску ракет використовуються спеціальні прилади, які називаються *артилерійськими приладами*. До них належать артилерійські приціли, панорами, бусолі, теодоліти, далекоміри, біноклі і т.ін.

Гармати і пускові установки відповідно до ствольної і реактивної артилерії разом із призначеними до них боєприпасами й іншим допоміжним обладнанням утворюють *вогневі артилерійські комплекси*.

Таким чином, *вогневі артилерійські комплекси* – це сукупність функціонально взаємозв'язаних зразків озброєння і військової техніки, які виконують завдання з ураження противника.

До складу артилерійського комплексу входять:

- засоби вогневого ураження;
- засоби забезпечення стрільби;
- рухомі засоби.

Засоби вогневого ураження включають: 1) засоби доставки (артилерійські системи); 2) боєприпаси.

Засоби забезпечення стрільби у своєму складі мають: 1) засоби зв'язку і управління; 2) засоби балістичного забезпечення; 3) засоби розвідки; 4) засоби метеозабезпечення; 5) засоби топографічного забезпечення.

До *рухомих засобів* відносять автомобільні тягачі або гусеничні базові машини, на яких розміщують засоби вогневого ураження і деякі засоби забезпечення стрільби. У першому випадку такі артилерійські комплекси називають причіпними, а у другому – самохідними [Дерев'янчук 2011, с. 19].

З урахуванням термінології, яка використовується авторами навчальних посібників для підготовки артилеристів у вищих військових навчальних закладах України, військову термінологію у галузі артилерійського озброєння можна поділити на наступні групи:

- **терміни, які стосуються засобів вогневого ураження:** будова та характеристики гармат, боєприпасів тощо (*калібр, швидкострільність, підривник*) [Дерев'янчук 2011, с. 22];

- **терміни, які стосуються засобів забезпечення стрільби** (*топогеодезична прив'язка, метеоповідомлення, відхилення початкової швидкості*) [Ляпа 2015, с. 74];

- **терміни, які стосуються рухомих засобів (шасі)** (*буксирування, кабіна, кузов*) [Трофименко 2016, с. 58];

- **терміни, які стосуються бойової роботи вогневих підрозділів артилерії** (*пристрілювання, поправка, зайняття вогневої позиції*) [Наказ ГШ ЗСУ від 05.01.2018 № 6, с. 40].

Якщо проаналізувати зазначену вище вибірку, то терміни, які стосуються шасі, можна здебільшого віднести до загальної термінології, яка може стосуватися не лише артилерійського озброєння, а й автомобільної техніки загалом, в тому числі військової техніки зокрема. *Саме тому, в нашій роботі ми проаналізуємо переклад французьких військових термінів, які стосуються:*

- 1) *будови та характеристики гармат і боєприпасів;*
- 2) *засобів забезпечення стрільби;*
- 3) *бойової роботи вогневих підрозділів артилерії.*

Залежно від ступеня спеціалізації значення терміни на позначення артилерійського озброєння можна поділити на три основні групи:

- **загальнонаукові терміни** – вживаються практично в усіх галузевих термінологіях, наприклад: *déchargement* – *розвантажування, розрядження, un pilot* – *пілот, механік-водій;*

- **міжгалузеві терміни** – використовуються в кількох споріднених й віддалених галузях. Наприклад, спорідненими є терміни Сухопутних військ і терміни Військово-Морських сил: *une mine* – *міна, munitions* – *боєприпаси;*

- **вузько-спеціальні терміни** – це терміни, характерні лише для певної галузі, наприклад: *tables de tirs* – *таблиці стрільби* (вузько-спеціальний артилерійський військовий термін), *un char* – *танк* (військовий термін Сухопутних військ) [Козаченко 2013, с. 101-102].

При перекладі таблиць стрільби та при підготовці даної роботи ми використовували «Франко-український словник військової термінології» М.Білана та І.Ольхового, який містить близько 20000 найбільш уживаних термінів та словосполучень, що використовуються у військовій сфері [Білан 2012 – 616 с.]. В даному словнику серед переліку умовних скорочень зазначено «*арт*» як артилерійський термін, водночас в самому словнику поділу термінів на загальновійськові, та вузько-спеціальні, такі як артилерійські терміни,

немає, що унеможлиблює визначити точну кількість термінів, які можна віднести до термінології, яка використовується в галузі артилерійського озброєння.

Дефініції французьких артилерійських термінів взяті зі стандартів НАТО [AAP-06 2021, AOP-38 2000, AAP-15 2007, AAP-77 2018] та з тритомного французько-англійського артилерійського словника Jean-Claude Laloire [Laloire 2019 Tome 1, 2, 3]. Оскільки аналогічного французько-українського вузько-спеціального військового словника не існує, ми використовували наявний матеріал. На сьогоднішній день, це єдиний новітній військовий спеціалізований словник в галузі артилерії.

З точки зору практики перекладу всі елементи денотативної системи вихідної мови (лексичні та фразеологічні одиниці) поділяються на дві групи: 1) ті, що вже мають відповідники (“перекладні еквіваленти”) в цільовій мові та 2) ті, що (ще) не мають відповідників у цільовій мові. Перші називаються одиницями, що мають перекладні еквіваленти у мові перекладу, а другі – безеквівалентними одиницями [Карабан 2004, с.279].

Еквівалентні одиниці поділяються на одноквівалентні (тобто такі, що мають тільки один перекладний відповідник, наприклад, *une mine* – міна); і багатоеквівалентні, тобто такі, що мають два або більше перекладних відповідники: наприклад, *un pointage* – наведення, пристрілювання, визначення місця (слід враховувати, що маються на увазі словникові відповідники, тоді як відповідник певного слова чи фрази оригіналу в тексті може бути тільки один з кількох) [Каламбет 2018, с.569].

Більшість французьких військових термінів в галузі наземної артилерії мають словникові відповідники, при їх перекладі українською мовою застосовуються такі структурні трансформації як описовий переклад або наближений переклад. Однак, якщо проаналізувати переклад кожної з вище визначених категорій, то можна виявити наступні особливості.

Найбільшу групу термінів становлять терміни, які стосуються будови та характеристики гармат і боєприпасів.

Підбірка слів для вивчення в даній роботі має не випадкове значення, а визначена найбільш часто згадуваними словами в таблицях стрільб до 155 мм САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1», та в Технічному посібнику до самохідної артилерійської гармати 155 мм 52 калібру «ІНФОРМАЦІЯ_1», які є матеріалами нашого дослідження, а саме:

1) Art 384 2014 – TABLES DE TIR du CANON AUTOMOTEUR à ROUES 155 mm / 52 calibres ІНФОРМАЦІЯ_1®: obus de 155 mm explosif modèle F5 avec kit RTC obus de 155 mm explosif modèle F4, obus de 155 mm de semonce modèle F6 avec kit RTC/ Diffusion restreinte/ Ministere de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 357 p.

2) Art 386 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ІНФОРМАЦІЯ_1®: obus de 155 mm explosif modèle F5 obus de 155 mm de semonce modèle F6/ Diffusion restreinte/ Ministere de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 287 p.

3) Art 387 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ІНФОРМАЦІЯ_1®: obus explosif de 155 mm modèle F2, obus explosif à culot creux de 155 mm modèle F1, obus d'exercice à culot creux de 155 mm modèle F1, obus fumigene à culot creux de 155 mm modèle F2A/ Diffusion restreinte/ Ministere de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 250 p.

4) Art 389 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ІНФОРМАЦІЯ_1®: obus explosifs de 155 mm antichar à effet dirige BONUS modèles F1 et F2 / Diffusion restreinte/ Ministere de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 425 p.

5) MAT 13 401/1 2022 – Guide technique canon automoteur à roues de 155 mm 52 calibres. Tome 1 - Porteur assemblé, Armée de Terre/ Section technique de l'armée de Terre/ Édition : n° 2 de juillet 2013,. Mise à jour : mai 2022, 180 p. (далі – MAT 13 401/1).

6) MAT 13 401/2 2022 – Guide technique canon automoteur à roues de 155 mm 52 calibres. Tome 2 - Système d'arme, Armée de Terre/ Section technique

de l'armée de Terre/ Édition : n° 2 de juillet 2013, MAT 13 401/2. Mise à jour : mai 2022, 458 p. (далі – MAT 13 401/2).

Терміни, які стосуються будови гармат і будови боєприпасів:

В галузі артилерійського озброєння, як ми вже зазначали вище, **термінологія, яка стосується будови гармат і будови боєприпасів**, є найбільш часто уживаною і повторюваною. В той же час військовій сфері, зокрема артилерійській термінології також властива багатоеквівалентність відповідників. Розглянемо на прикладі елементів снаряда до артилерійської зброї.

Підричники – це спеціальні механізми, призначені для приведення до дії снарядів після пострілу в потрібній точці траєкторії або після удару снаряда об перешкоду [Дерев'янчук 2011, с. 179].

Запалювач є обов'язковим елементом усіх бойових зарядів. Він призначений для посилення теплового імпульсу засобів запалювання і забезпечення швидкого й одночасного запалення порохових елементів бойового заряду [Дерев'янчук 2011, с. 234].

Отже, підричник і запалювач – це різні елементи, які використовуються при застосуванні боєприпасів, їх значення не можна ототожнювати.

У словнику М.Б. Білана і І.О. Ольхового французький термін *allumeur (m)* перекладається як «запал, засіб запалення, запалювач» [Білан 2012, с. 29].

Однак, як варіанти перекладу, у словнику надається багато словосполучень із цим терміном, ось деякі з них:

allumeur (m) à fonctionnement immédiat – підричник миттєвої дії;

allumeur (m) à retard – підричник уповільненої дії;

allumeur (m) à temps – дистанційний підричник;

allumeur (m) électronique – радіопідричник;

allumeur (m) instantané – підричник уповільненої дії; [Білан 2012, с. 30].

У даних словосполученнях *allumeur* використовується в значенні «підричник», а не в значенні «запалювач».

Також в цьому ж словнику українському терміну «підрильник» відповідає французький термін *fusée (f)* – підрильник, дистанційна трубка, ракета, ракетний двигун, вогнепровідний шнур [Білан 2012, с. 321]:

fusée (f) à (avec) retard (à retardement) – підрильник уповільненої дії;

fusée (f) à effet instantané – підрильник миттєвої дії;

fusée (f) à fonctionnement radioélectrique – радіопідрильник;

fusée (f) à long retard – підрильник з великим уповільненням.

fusée (f) à mécanisme d'horlogerie – підрильник з годинниковим механізмом [Білан 2012, с. 322].

Водночас в таблицях стрільби до ІНФОРМАЦІЯ_1 до терміну «підрильник» застосовується тільки французький термін *fusée (f)*, наприклад:

fusée (f) chronométrique électronique – хронометричний радіопідрильник [Art 389 2014, с. 10]:

fusée (f) de référence – еталонний підрильник [Art 387 2014, с. 10];

fusée radioélectrique programmable à performances évoluées (FRAPPE) modèle F1 – програмований радіопідрильник підвищеної продуктивності (FRAPPE) моделі F1 [Art 386 2014, с. 20].

У тексті вихідної мови: “*La fusée FRAPPE (Fusée Radioélectrique Programmable à Performances Evoluées) modèle F1 est la fusée de référence qui équipe normalement l’obus de 155 mm explosif modèle F5 et les obus associés cités précédemment (§ 5.1.2 § 5.1.5). C’est une fuse multifonction programmable par induction et à sortie détonante*”.

Переклад: «**Підрильник** FRAPPE (програмований радіопідрильник підвищеної продуктивності) моделі F1 є еталонним підрильником, яким зазвичай оснащений 155-мм осколково-фугасний снаряд моделі F5 та відповідні снаряди, згадані вище (§ 5.1.2–§ 5.1.5). Це програмований багатофункціональний індукційний підрильник із детонуючим виходом» [Art 384, с. 26].

Не дивлячись на деякі деталі та нюанси при трактуванні дані терміни мають словникові відповідники, і їх переклад не викликає особливих труднощів.

Терміни, які стосуються засобів вогневого ураження та рухомих засобів, зустрічаються більше в Технічному посібнику (МАТ 13 401/1 та МАТ 13 401/2), а терміни, які стосуються засобів забезпечення стрільби та бойової роботи вогневих підрозділів артилерії – більш частотно в Таблицях стрільб.

Терміни, які стосуються засобів вогневого ураження:

Велика група французьких артилерійських термінів, які стосуються **засобів вогневого ураження** мають еквівалентні українські словникові відповідники, які можна розділити на підгрупи:

1) терміни на позначення типів гармат/артилерійської зброї:

affût à fusée(s) – реактивна установка [Білан 2012, с. 22];

canon – гармата [Білан 2012, с. 108];

canon à âme lisse – гладкоствольна гармата [Білан 2012, с. 108];

canon à âme rayée – нарізна гармата [Білан 2012, с. 108];

canon automoteur à roues – самохідна артилерійська установка (САУ) [Білан 2012, с. 108];

lance-roquettes multiple – реактивна система залпового вогню [Білан 2012, с. 372];

mortier – міномет [Білан 2012, с. 420];

obusier – гаубиця [Білан 2012, с. 442];

2) терміни на позначення типів снарядів / зарядів тощо:

missile air-sol – ракета класу «повітря-земля» [Білан 2012, с. 413];

missile terrestre – ракета, що запускається з землі [Білан 2012, с. 414];

obus éclairant – освітлювальний снаряд [Білан 2012, с. 441];

obus explosif – осколково-фугасний снаряд [Білан 2012, с. 441];

obus fumigène – димовий снаряд [Білан 2012, с. 441];

obus d'exercice – навчальний снаряд [Білан 2012, с. 441];

projectile – те ж, що й *obus* – снаряд [Білан 2012, с. 502];

3) терміни на позначення складових частин артилерійської зброї / боєприпасів та їх характеристик:

accélérateur à fusée – ракетний прискорювач, стартовий двигун [Білан 2012, с. 11];

âme de canon – канал цівки (ствола) [Білан 2012, с. 32];

âme rayée – нарізний канал цівки [Білан 2012, с. 32];

bouche à feu – ствол гармати [Білан 2012, с. 95];

calibre – калібр [Білан 2012, с. 105];

capsule d'amorçage (capsule-amorce f) – капсюль-підпалювач [Білан 2012, с. 113];

ogive de guerre – бойова частина (ракети).

Водночас, серед цих термінів є такі, що не мають словникових відповідників:

obus de semonce – попереджувальний снаряд

В словнику Larousse відсутній термін «*obus de semonce*», однак є визначення терміну *Coup de semonce* – *coup de canon, à blanc ou réel, appuyant la semonce d'un navire; avertissement brutal donné en préalable à une action plus dure* [Larousse];

Переклад: **Попереджувальний постріл** – гарматний постріл, холостий або бойовий, на підкріплення корабельного попереджувального пострілу; жорстоке попередження, зроблене перед більш суворими діями.

У французько-українському словнику за редакцією В. Бусела *coup de semonce* перекладається як гарматний постріл, що підтверджує наказ зупинитися; суворе попередження [Бусел 2012, с. 558].

Це дає нам підстави для дослівного перекладу *obus de semonce* як попереджувальний снаряд.

millième – тисячна.

Онлайн-словник Larousse пропонує наступне визначення цього терміну: "*millième* – unité d'angle utilisée pour la graduation des appareils de pointage, égale à l'angle sous lequel un objet vertical de 1 m est vu à 1 000 m de distance" [Larousse].

Переклад: *тисячна* – одиниця кута, що використовується для градування навідних пристроїв, дорівнює куту, під яким 1 м вертикального об'єкта видно на відстані 1 000 м.

В словнику В. Бусела термін «тисячна частка» перекладається як *millième*. Однак в даному словнику відсутні позначення військових термінів [Бусел 2012, с. 1012].

Відповідно до підручника «Основи бойової роботи старшого офіцера батареї» **поділлка кутоміра** – артилерійська кутомірна міра, центральний кут, що стягується дугою, дорівнює 1/6 000 частині довжини кола. Довжина дуги в одну поділлку кутоміра приблизно дорівнює 0,001 радіуса, звідси назва «*тисячна*» [Трофименко 2020, с. 185].

Отже, з цього ми можемо впевнитись у точності перекладу *millième* як «*тисячна*».

Наступний безеквівалентний термін, який дуже часто зустрічається в таблицях стрільб це *réduction de traînée de culot*, частіше RTC [Art 384 2014, р. 8], який ми перекладаємо як «донний газогенератор».

Якщо ми звернемось до сайту FranceTerme, присвяченому термінам, рекомендованим Комісією зі збагачення французької мови та опублікованим в Офіційному журналі Французької Республіки, то знайдемо визначення терміну *réducteur de traînée de culot – dispositif placé sur le culot d'un obus et actionné à la sortie de la bouche du canon, qui permet d'augmenter la portée par réduction de la traînée aérodynamique de l'obus* [FranceTerme].

Переклад: пристрій, що розміщується на основі снаряда і активується при вильоті з дула гармати, що збільшує дальність стрільби за рахунок зменшення аеродинамічного опору снаряда.

На цьому ж сайті зазначено: **Abréviation:** RTC. **Équivalent étranger:** base-bleed (en) [FranceTerme];

Однак, в усіх таблицях стрільб до САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1» цей термін зазначено в глосарії саме як “*réduction de traînée de culot*”, а не “*réducteur de traînée de*

culot” з англійським відповідником “Base-burn”, а не “base-bleed” (див. Таблицю 3.1).

Таблиця 3.1
RTC [Art 389 2014, p. 8]

SYMBOLE	FRANÇAIS	ANGLAIS
RTC	Réduction de traînée de culot	Base-burn

Водночас, в англійській технічній енциклопедії ці два англійських терміни ототожнюються: **Base Bleed або Base Burn (BB)** – це система, що використовується в деяких снарядах для збільшення дальності польоту, зазвичай на 20-35%. Випускає газ в зону низького тиску позаду снаряда, щоб зменшити опір основи (без тяги, якщо вона є, то снаряд стає снарядом підтримки ракети). Це більш корисно для далекобійної артилерії, яка може досягати від 5 до 15 кілометрів (від 3,1 до 9,3 миль), оскільки дальність стрільби збільшується з постійною швидкістю.

У посібнику «Високоточний боеприпас “Bonus Mk 2 Overview”» є зображення цієї частини снаряду (див. Рисунок 3.1).

Рисунок 3.1
Загальна будова 155-мм старяда “Bonus Mk 2 Overview”
[BB Bonus 2022, с. 7]



У таблицях стрільб до снарядів цих же видів “bonus” теж є зображення будови снаряда, де в донній частині снаряду маємо цей же пристрій, з описом:

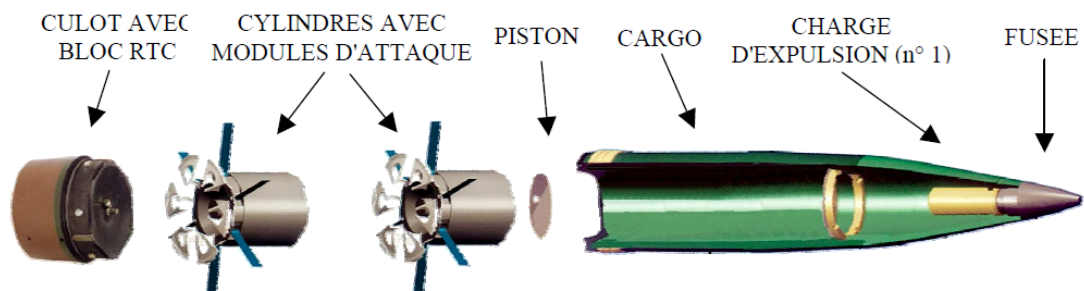
Ces projectiles se composent chacun:

- *d'un corps d'obus,*
- *d'un culot éjectable muni d'un dispositif de réduction de traînée de culot (bloc RTC),*
- *d'un chargement composé d'une charge d'expulsion (n° 1) et de deux cylindres (ou canisters), contenant, chacun :*
 - *une charge d'expulsion (n° 2),*
 - *un module d'attaque comportant une charge génératrice de noyau, un dispositif de sécurité et d'armement, et un système de détection et de déclenchement* [Art 389 2014, p. 15] (див. Рисунок 3.2).

Переклад: *Кожен із цих снарядів складається з:*

- корпусу снаряду;
- донної частини, яка відокремлюється, обладнану пристроєм для зменшення опору (донний газогенератор);
- заряду, що складається з вишибного заряду (№ 1) і двох циліндрів (касєтних бойових елементів), кожен з яких містить:
 - вишибний заряд (№ 2);
 - атакуючий модуль, що містить регенеративний заряд сердечника, пристрій приведення у бойове положення, а також систему виявлення та спрацьовування).

Рисунок 3.2
Снаряд «bonus» [Art 389 2014, p. 15]



Отже, з урахуванням дефініцій та малюнків можна впевнено перекласти цей термін як «донний газогенератор».

Терміни, які стосуються рухомих засобів (шасі):

Дана група термінів не може бути вузько спеціалізованими артилерійськими термінами, адже дана термінологія застосовується в багатьох суміжних технічних сферах, не лише військовій. Для їх перекладу можна використовувати не лише військові, а й політехнічні і інші двомовні словники.

Терміни, які стосуються рухомих засобів (шасі) можна розділити на наступні групи:

1) терміни на позначення складових частин шасі:

cabine – кабіна [Бусел 2012, с. 81];

carrosiere – кузов [Білан 2012, с. 115];

châssis – шасі [Турчин 1970, с. 163];

suspension – підвіска [Бусел 2012, с. 586];

boîte de vitesse – коробка швидкостей [Турчин 1970, с. 163; Бусел 2012, с. 815];

système de freinage – гальмівна система [Турчин 1970, с. 163; Бусел 2012, с. 815].

2) терміни на позначення застосування шасі:

remorquage – буксирування [МАТ 13 401/1 2022, р. 98];

conduite en tout chemin – пересування по бездоріжжю [МАТ 13 401/1 2022, р. 113];

conduite en terrain abrupt – пересування рух по крутій дорозі [МАТ 13 401/1 2022, р. 105].

manoeuvre de force – силовий маневр [МАТ 13 401/1 2022, р. 62].

Терміни, які стосуються засобів забезпечення стрільби:

1) терміни, які стосуються топогеодезичної підготовки (артилерійські кути і способи прив'язки до місцевості):

angle d'élévation – кут підйому [Білан 2012, с. 34];

angle d'impact – кут зустрічі [Білан 2012, с. 35];

angle de hausse – кут прицілювання [Білан 2012, с. 35];

angle de chute – кут падіння [Білан 2012, с. 35];

angle de dérivation – кут деривації [Білан 2012, с. 35];

angle de site – кут місця цілі [Білан 2012, с. 35];

angle de gisement – курсовий кут [Білан 2012, с. 35];

topographie de la position – топографічна прив'язка вогневої позиції [Білан 2012, с. 584];

boussole de batterie – артилерійська бусоль [Білан 2012, с. 96];

orientation d'après les repères au sol – орієнтування по наземних орієнтирах [Білан 2012, с. 454];

2) терміни, які стосуються метеорологічної підготовки:

message météorologique – метеоповідомлення [Art 386 2014, р. 8];

plan de référence météorologique – метеорологічна опорна площина [Art 386 2014, р. 8];

vent debout – зустрічний вітер [Art 386 2014, р. 8];

vent arrière – попутний вітер [Art 386 2014, р. 8];

vent longitudinal – поздовжня складова балістичного вітру [Art 386 2014, р. 9];

vent latéral – поперечна складова балістичного вітру [Art 386 2014, р. 9].

Терміни, які стосуються бойової роботи вогневих підрозділів артилерії:

altitude d'explosion – висота вибуху [Білан 2012, с. 30];

angle de correction latérale – бокова поправка [Білан 2012, с. 35];

angle de correction de vent – поправка кута на вітер [Білан 2012, с. 35];

orientation du tir – керування вогнем [Білан 2012, с. 454];

pointage – прицілювання [Білан 2012, с. 481];

point de visée – точка прицілювання (наведення) [Білан 2012, с. 481];

point de tir – точка прицілювання [Білан 2012, с. 481];

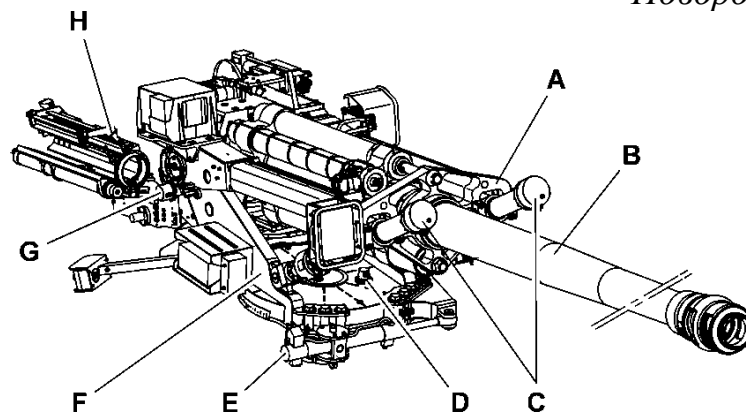
tir direct – стрільба прямою наводкою [Білан 2012, с. 580];

tir indirect – стрільба з закритої вогневої позиції [Білан 2012, с. 581].

Для перекладу багатоеквівалентних французьких військових артилерійських термінів словникове значення уточняється з урахуванням контексту.

Наприклад, в МАТ 13 401/2 нам необхідно перекласти будову *Поворотної частини*, а саме термін «Affût» [МАТ 13 401/2 2022, р. 27] (див. Рисунок 3.3).

Рисунок 3.3
Поворотна частина



A – Glissière

B – Masse reculante

C – Vérins de site

D – Codeur gisement

E – Vérin de gisement

F – Affût

G – Codeur site

H – Aide au chargement

Fig. 4 – Masse pivotante

У словнику М.Б. Білана термін *affût* має кілька значень – «лафет, верстат, установка, пускова установка» [Білан 2012, с. 22].

Звернемось до словників обома мовами:

Affût – bâti de bois ou de métal, destiné à soutenir, à pointer et à déplacer les bouches à feu et certains projectiles autopropulsés [Larousse].

Лафет – станок, на якому закріплюється ствол гармати. В сучасній артилерії при відбої відкочується тільки ствол гармати, а лафет лишається на місці [СУМ-11 т. 4 1973, с. 455].

Повертаємось до подальшого тексту МАТ 13 401/2 [МАТ 13 401/2 2022, р. 33] та перекладу, зробленому нами (див. Таблицю 3.2):

Таблиця 3.2
L'affût / Лафет

<p>L'affût permet :</p> <ul style="list-style-type: none"> – la rotation en gisement de l'arme, – de supporter certains organes hydrauliques et électroniques, – d'assurer l'interface entre le faux-châssis et la masse reculante. 	<p>Лафет дозволяє:</p> <ul style="list-style-type: none"> – обертання встановленої гармати у горизонтальній площині, – кріплення певних елементів гідравлічної та електронної систем, – забезпечити взаємодію між нарамником і відкатною частиною.
---	--

Лафет – це складова частина гармати, яка виконує функцію бойового станка під час стрільби і засобу транспортування у поході. Лафет як бойовий станок гармати призначений для опори ствола під час стрільби і зміни його положення при наводці [Дерев'янчук 2011, с. 405]. Отже, в даному контексті “*affût*” перекладаємо саме як «*лафет*», а не «верстат» або «установка».

Наступний приклад: для перекладу терміну *gisement* як *дирекційний кут* ми звернулися до його дефініції [Laloire Tome 3 2019, р. 128] (див. Таблицю 3.3):

Таблиця 3.3
Un gisement / Дирекційний кут

<p>Un gisement (topographie)</p> <p>On définit le gisement comme l'angle, dans le plan horizontal, entre un vecteur, défini par deux points connus en coordonnées, et la direction du nord</p>	<p>Дирекційний кут (топографія)</p> <p>Азимут визначається як кут у горизонтальній площині між вектором, заданим двома відомими точками в координатах, і напрямком</p>
---	---

cartographique. Il est compté dans le sens horaire.	на північ карти. Відраховується за годинниковою стрілкою
---	--

У цьому ж словнику **gisement** англійською мовою перекладається як “bearing”.

Щоб перекласти *gisement* як *дирекційний кут*, звернемось до словника Larousse, в якому міститься наступне визначення:

Gisement – angle compt dans le sens des aiguilles d'une montre, dans le plan horizontal, entre une direction de rfrence (le nord, l'axe longitudinal d'un navire, etc.) et une direction dterminer.

Переклад: кут, що відраховується за годинниковою стрілкою в горизонтальній площині між базовим напрямком (північ, поздовжня вісь судна тощо) і напрямком, який потрібно визначити.

Подібне визначення беремо з «Посібника з вивчення керівництва з бойової роботи вогневих підрозділів артилерії»:

Дирекційний кут повздовжньої осі машини СОБ (α_{oci}) – це горизонтальний кут, що відраховується за годинниковою стрілкою між північним напрямком лінії координатної сітки карти та повздовжньою віссю машини [Бахмат 2019, с. 14].

В усіх таблицях стрільб до САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1» цей термін зазначено в глосарії наступним чином:

Таблиця 3.4
ABG [Art 387 2014, p. 7]

SYMBOLE	FRANÇAIS	ANGLAIS
ABG	Azimut, gisement	Angle of bearing

Отже, в контексті таблиць стрільб ми впевнено можемо перекласти як «дирекційний кут».

Подібно пропрацьовано інші багатоеквівалентні терміни, які зустрічаються в МАТ 13 401/1 та МАТ 13 401/2.

Також однією з особливостей перекладу даних термінів артилерійської спрямованості є те, що в Україні та Франції до 2022 року використовувались абсолютно різні артилерійські системи (Франція використовує 155 мм – за стандартами НАТО, в Україні – 152 мм артилерійські системи, наприклад причіпні гаубиці – 2А36 «Гіацинт-Б», 2А65 «Мста-Б» та самохідні гармати-гаубиці: 2С5 «Гіацинт-С», 2С19 «Мста-С» 2С3 «Акація». Відповідно, абсолютно іншими є підходи до будови снарядів для даних артилерійських систем. При переході озброєння українського війська на артилерійське озброєння за стандартами НАТО виникла необхідність не лише перекладу матеріалів та посібників до них, а й адаптації військово-технічних текстів з урахуванням особливостей військової освіти в галузі артилерії, яка має корінні відмінності для абсолютно точного розуміння та безпечного використання новітнього озброєння.

Проведене дослідження дає можливість констатувати, що залежно від контексту військові терміни можуть набувати різних значень, і без застосування спеціальної літератури, дана термінологія не може бути точно перекладена.

Систематизовані результати проведеного аналізу можуть бути використані при подальшому перекладі військових текстів, пов'язаних з французьким артилерійським озброєнням, яке в подальшому може бути прийняте на озброєння Збройними Силами України, таким, наприклад, як системи протиповітряної оборони SAMP-T.

Однак, деякі артилерійські терміни не мають на даний час усталених українських словникових відповідників і вимагають більш ретельного підходу і застосування лексичних трансформацій.

3.2. Лексичні та граматичні трансформації при перекладі французької термінології в галузі артилерійського озброєння

Чимало військових артилерійських термінів мають словникові відповідники, однак, кожен з них має по кілька значень, і застосування того чи іншого перекладу вимагає знань в галузі артилерії, з огляду на специфіку української та французької артилерійських систем. Тому при перекладі обов'язково використовуються структурні трансформації – один із методів породження вторинних мовних структур, який полягає в повному або частковому транспонуванні форми слова однієї мови в систему іншої [Мамрак 2009, с. 113].

Т. Р. Левицька та А. М. Фитерман виділяють три типи перекладацьких трансформацій:

1. Граматичні трансформації. Сюди відносяться такі прийоми: перестановки, опущення і додавання, перебудови і заміни речень.

2. Стилістичні трансформації. До даної категорії можна віднести такі прийоми, як синонімічні заміни і описовий переклад, компенсація та генералізація.

3. Лексичні трансформації. Тут потрібно говорити про заміну і додавання, конкретизація і генералізація речень, а також про опускання [Левицкая 1963, с. 47].

У зв'язку зі специфікою французьких військово-технічних текстів в галузі наземної артилерії, при їх перекладі застосовуються наступні види перекладацьких трансформацій [Білоус 2013, с. 125]:

1. Перестановка.
2. Заміна.
3. Додавання.
4. Опущення.

Розглянемо типи перекладацьких трансформацій, які ми застосовували у зроблених нами перекладах таблицях стрільб до 155 мм САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1» до різних видів снарядів, та в двотомному Технічному посібнику до самохідної артилерійської гармати 155 мм 52 калібру «ІНФОРМАЦІЯ_1», які є матеріалами нашого дослідження.

1. Перестановка. У чистому вигляді *перестановки* – це зміна порядку слів в тексті перекладу в порівнянні з текстом першотвору [Білоус 2013, с. 130].

При перекладі наступних термінів застосовано *перестановку* слів у словосполученнях (див. Таблицю 3.5):

Таблиця 3.5
Перестановка

1 2 <i>attache laterale</i>	2 1 боковий хомут
1 2 <i>coefficient balistique</i>	2 1 балістичний коефіцієнт
1 2 <i>obus fumigène</i>	2 1 димовий снаряд
1 2 <i>vitesse initiale</i>	2 1 початкова швидкість
1 2 <i>vitesse restante</i>	2 1 залишкова швидкість
1 2 <i>valeur balistique</i>	2 1 балістична величина
1 2 3 <i>vitesse du vent balistique</i>	1 3 2 швидкість балістичного вітру

Тут ми бачимо, що у французьких та українських термінах порядок розташування їх компонентів змінено при перекладі.

Дана трансформація застосовується для перекладу усіх видів термінів, які стосуються будови гармат, боєприпасів, засобів вогневого ураження, рухомих засобів (шасі) та засобів забезпечення стрільби.

2. Заміна. Заміні у процесі перекладу можуть підлягати як граматичні одиниці (частини мови, члени речення, тощо), так і лексичні одиниці (окремі конкретні слова) [Білоус 2013, с. 131].

atériel à tir tendu – артилерія настільного вогню (гарматна артилерія)

matériel à tir courbe – артилерія навісного вогню (гаубична артилерія)

localisation radiogoniométrique – радіопеленгація (граматична заміна словосполучення одним словом)

permanence du feu – безупинне ведення вогню (граматична заміна частин мови);

munitio anti-char – бронebійний снаряд (лексична заміна значення «anti-char» – протитанковий на «бронebійний»;

obus à charge creuse – кумулятивний снаряд (лексична заміна словосполучення «à charge creuse» – порожнистий заряд на спеціалізований термін – кумулятивний»).

point de tir – точка прицілювання (лексична заміна іменника «tir» – стрільби на артилерійський термін «прицілювання», яка полягає у звуженні змісту).

bouche à feu – ствол (лексична заміна словосполучення на іменник «ствол», який вживається винятково в артилерійському значенні).

а) Заміни частин мови або заміна словосполучень одним словом і навпаки (див. Таблицю 3.6):

Таблиця 3.6
Заміна частин мови або словосполучень одним словом

ім. імен. <i>charge-amorce</i>	прикм. імен. проміжний детонатор
імен. імен. <i>coup d'arrêt</i>	прикм. імен. стримуючий удар
ім. прийм. імен. <i>fusée sans retard</i>	ім. прикм. імен. підричник миттєвої дії
словосполучення <i>bloc porte-culasse</i>	імен. казенник

б) заміни членів речення:

Візьмемо речення з посібника до шасі САУ «CAESAR»:

підмет *присудок*
Le feu de gabarit de toit est utilisé pour la conduite de nuit [MAT 13 401/1
 2022, с. 128].

Переклад:

присудок *означ.* *підм.*
 При переміщенні в нічний час використовується габаритний ліхтар на даху.

підмет
Les obus explosifs de 155 mm à culot creux modèle F1 sont peints en vert armée avec les marquages en jaune [Art 387 2014, с. 16].

Переклад:

означ. *підмет*
155-мм осколково-фугасні кумулятивні снаряди пофарбовані в армійський зелений колір з жовтим маркуванням.

в) лексичні заміни:

При лексичних замінах відбувається заміна окремих конкретних слів мови оригіналу словами мови перекладу, які не є їхніми словниковими еквівалентами, тобто які мають інше лексичне значення, ніж слова мови оригіналу. Найчастіше тут трапляються два випадки:

1) генералізація – заміна слова мови оригіналу, яке має більш вузьке значення, словом мови перекладу з більш широким значенням [Білоус 2013, с. 132].

В матеріалах дослідження даний тип перекладацьких трансформацій не застосовується. Водночас, досить часто застосовується протилежний тип трансформацій – конкретизація.

2) конкретизація – заміна слова мови оригіналу з більш загальним значенням словом мови перекладу з вузьким значенням [Білоус 2013, с. 132].

limite courte – ближня межа району досяжності (стрільби). В даному прикладі словосполучення із досить загальним значенням в артилерійському контексті має абсолютно конкретне значення у визначенні дальності стрільби.

manœuvre des pièces – вогнева підтримка гарматного розрахунку – конкретизація терміну «*pièces*» при перекладі даного терміну зумовлена необхідністю більш точного визначення терміну у вузькій сфері, також загальний термін «*manœuvre*» в даному словосполученні набуває вузькоспеціалізованого значення «вогнева підтримка».

tir à obus – артилерійський обстріл. В цьому прикладі загальний термін «*tir*» - *стрільба* набуває більш конкретного значення «*обстріл*», а термін «*obus*» - *снаряд* значення «артилерійський».

tir au sol – стрільба по наземним цілям. В даному прикладі ми бачимо конкретизацію терміну «*sol*» – Земля, який при перекладі набуває значення «наземна ціль».

tir direct – стрільба з відкритої вогневої позиції. При перекладі даного прикладу, термін «*direct*» – прямиий, при перекладі в контексті артилерії отримує більш конкретний сенс «з відкритої вогневої позиції». Термін «пряма стрільба» в Україні не застосовується.

tir indirect – стрільба з закритої вогневої позиції. Аналогічно попередньому прикладу.

г) Антонімічний переклад:

Антонімічним перекладом називається переклад, при якому відбувається заміна стверджувальної конструкції на заперечну або навпаки, заперечної на стверджувальну, яка супроводжується відповідною лексичною заміною одного із слів мови оригіналу на його антонім мові перекладу (звідси і назва антонімічний переклад) [Білоус 2013, с. 132].

Візьмемо приклад застереження у посібнику до шасі САУ «ІНФОРМАЦІЯ_1»: Ne pas ouvrir le coupe-batteries (fig. 28, A) ***avant d'avoir coupé le contact et attendu 90 s, sous peine que les calculateurs ne remontent d'éventuels défauts à la remise sous-tension*** [MAT 13 401/1 2022, p. 93].

Переклад: Не відкривайте ізолятор акумулятора (рис. 28, А), ***поки не вимкнете запалювання*** і не почекаєте 90 секунд, інакше при відновленні напруги електронний блок керування зафіксує будь-які несправності.

Даний спосіб перекладу більш природний для української мови та більш точно передає зміст застереження.

lacune de feu – ділянка, що не прострілюється. В цьому прикладі значення «lacune» – «пропуск, розрив» перекладене заперечною конструкцією.

д) компенсація:

Компенсація полягає у заміні стилістичних засобів оригіналу іншими рівноцінними стилістичними засобами в тексті перекладу, тобто у компенсації пропущених в одному місці тексту стилістичних засобів рівноцінними засобами в іншому [Білоус 2013, с. 133].

В матеріалах дослідження даний тип перекладацьких трансформацій не застосовується.

3. Додавання (добавлення). Лексичні добавлення у тексті перекладу бувають необхідними тоді, коли той чи інший смисл у тексті оригіналу передається іншими – наприклад граматичними – засобами, які неможливо застосувати у мові перекладу [Білоус 2013, с. 134].

При застосуванні **додавання** можуть додаватися як одиничні лексичні одиниці, так і цілі словосполучення:

à tre rayée – *нарізний канал цівки (ствола)* – в артилерії переклад даного терміну потребує додавання слів з метою уточнення конкретного значення терміну;

délai minimum de déclenchement d'un tir – *мінімальний час приведення у бойову готовність гармати (або пускової установки)* – в даному випадку лексичне збільшення за рахунок додавання слів в мові перекладу, а саме «гармати».

dénivelé – *різниця висот* (різниця висот між гарматою і ціллю або перевищення) – додавання в даному випадку зумовлене невиразністю самого терміну в контексті – перевищення для артилерійської термінології означає саме різницю висот, перекладацька трансформація в даному випадку обумовлена точністю перекладу.

Уточнюємо значення терміну «перевищення»: *Перевищенням гармати щодо основної* – називають відстань від точки стояння даної гармати до лінії, що проходить по горизонту основної гармати [Трофименко 2020, с. 18].

Larousse дає терміну “*dénivelé*” наступне визначення: *différence d'altitude, de niveau entre deux points.*

Переклад: різниця висоти або рівня між двома точками [Larousse].

П. Турчин визначає *dénivelé* як «різницю висотних відміток» [Турчин 1970, с. 259].

Або в наступному прикладі:

dénivelée de la trajectoire – *перевищення траєкторії над лінією прицілювання* [Білан 2012, с. 221].

В даному випадку автор теж засовує таку лексичну трансформацію як додавання (додається «над лінією прицілювання»), оскільки цього потребує точність перекладу даного терміну в контексті стрільби артилерії.

guide-percuteur – *напрямна трубка ударника*. В цьому прикладі додане слово «трубка» для опису конкретного терміну;

ligne de barrage – *рубіж загороджувального вогню*. У мові оригіналу про стрільбу (або вогонь) не йдеться, однак в мові перекладу додавання слова обумовлене особливостями артилерійської термінології, оскільки ми маємо термін *tir de barrage* – загороджувальний вогонь, а отже в цьому терміні слово «вогонь» додається в мові перекладу, а в мові оригіналу, відповідно, опускається.

limite courte – *ближня межа району досяжності (стрільби)*. У даному прикладі додається ціле словосполучення, також тут застосовується не одна, а одночасно дві перекладацькі трансформації: разом з додаванням застосовується конкретизація.

pression au sol – *тиск повітря на поверхні землі*. У цьому прикладі при перекладі додано для уточнення значення, що це саме тиск повітря.

4. Опущення – 1) відсутність якого-небудь із членів речення, що сприймається як нульове його вираження; 2) пропуск, втрата [Мамрак 2009, с. 112].

lance-roquettes d'artillerie – реактивна установка. У цьому прикладі опущено переклад слова “*artillerie*”, оскільки значення терміну в мові перекладу досить конкретне і не потребує доповнень.

tir d'efficacité d'emblée – вогонь без пристрілювання. В цьому терміні застосовано одразу дві перекладацькі трансформації, зумовлені різницею в термінології мови оригіналу і мови перекладу: лексична заміна, де при перекладі замінене значення слова “*emblée*” на словосполучення «без пристрілювання» та опущено переклад “*efficacité*”.

abaque correction but – графік поправок (в перекладі даного терміну слово «*but*» опущено, оскільки за умови дослівного перекладу це звучало б «таблиця поправки цілі»). Опущення зумовлене тим, що в даному випадку всі поправки робляться з урахуванням цілі ураження, і це не потребує уточнення.

Отже, результати роботи дають підстави вважати, що заміна і додавання є найбільш поширеними трансформаціями при перекладі військових термінів в галузі артилерії, їх застосування вимагається необхідністю передавання абсолютної точності при перекладі термінів.

Переклад військово-технічних термінів з французької на українську мову має певні складнощі, зокрема, лексичні, для тих випадків, коли відсутні еквіваленти для українських термінів і виникає необхідність їх пояснювати при перекладі. Також дуже вузька спеціалізація тематики даної термінології обумовлює необхідність знань з підготовки українських артилерійських підрозділів.

До 2022 року не було потреби у перекладі артилерійських посібників з французької мови у зв'язку із застосуванням в Україні лише застарілої радянської артилерійської техніки. Поставки французьких артилерійських систем до українського війська зумовили необхідність працювати над французько-українськими військовими словниками.

При перекладі військових термінів у даній сфері частіше використовуються такі трансформації як заміна і додавання, оскільки вони допомагають точно передавати значення того чи іншого терміну, який стосується артилерійського озброєння. Як було нами з'ясовано, перекладацькі трансформації рідко вживаються роздільно, сполучаючись, як правило, одна з однією.

Перспективним напрямком подальших досліджень з даної проблематики на нашу думку, постає колективна робота по розробці вузько спеціалізованих галузевих військових словників. Це можуть бути французько-українські словники військової термінології як за родами військ (Сухопутні війська, Повітряні Сили тощо), так і галузеві (артилерійське озброєння, тилове забезпечення, кадрове забезпечення і т.п.).

ВИСНОВКИ

Військова лексика не існує окремо від загальноживаної лексики незалежно від мови її застосування. Військова лексика не походить нізвідки, а має в своїй основі загальноприйняті терміни мови оригіналу.

Одним з розділів французької військової термінології є військові терміни в галузі артилерійського озброєння, які застосовують як загальновійськові терміни, так і вузько спеціалізовані, властиві лише даній галузі терміни. Термінам даної групи властива багатокомпонентність для позначення складних понять. Французькі військові терміни досліджені недостатньо, тому в подальшому варто очікувати досліджень на цю тематику, яка стає все більш актуальною.

З урахуванням вище викладеного, можна зробити висновок, що французька військово-технічна термінологія в галузі артилерійського озброєння це – вузько спеціалізована військова лексика, що безпосередньо пов'язана з артилерійським озброєнням, способами і методами її застосування, зокрема способами ведення вогню та навченістю особового складу артилерійських підрозділів щодо її застосування та обслуговування.

В даний час, коли відбувається синхронізація і уніфікація терміносистем країн, що входять до блоку НАТО, та країн, які співпрацюють з Альянсом, в тому числі й Україна, стоїть завдання з гармонізації військової термінології відповідно до норм та стандартів НАТО з метою унормування використання військової термінології, оскільки відсутність даних норм ускладнює процес досягнення необхідного рівня взаємосумісності підрозділів ЗС України з підрозділами іноземних держав в тому числі, країн НАТО.

Як продемонструвало наше дослідження, точність військового перекладу, особливо у вузьких її сферах залежить не лише від доброго знання мови, але також й від знання матеріальної частини французької та українського озброєння, особливостей військової освіти у цих двох країнах та певних особливостей конкретного зразка озброєння.

Нами було встановлено, що військовий переклад відрізняється від інших видів перекладу більш детальним підходом до підбору лексико-граматичних засобів мови, якою виконується переклад; стислістю, чіткістю і конкретністю формулювань; високими вимогами до перекладу військово-технічних термінів з максимальним смисловим навантаженням. Особливостями перекладу термінів в галузі артилерії є їх безеквівалентність в українській мові, відсутність усталених українських словникових відповідників, тому при перекладі вони потребують застосування перекладацьких трансформацій, серед яких найбільш поширеними є заміна і додавання, які досить часто поєднуються.

Результати дослідження можуть бути використані при подальшому перекладі військових текстів, пов'язаних з французьким артилерійським озброєнням, яке надалі може бути прийняте на озброєння Збройними Силами України, таким, наприклад, як системи протиповітряної оборони SAMP-T.

На нашу думку, майбутні дослідження на дану тему є досить перспективними та актуальними з урахуванням потреб воєнного часу. Ми вбачаємо необхідність розробки вузько спеціалізованих галузевих військових словників. Це можуть бути французько-українські словники військової термінології як за родами військ, так і за галузями.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Арламов О.Ю, Бекала К.І. Лексико-семантичні особливості військової. *Термінології в сучасній англійській мові* : матеріали двадцять другої всеукраїнської науково-методичної конференції «Проблеми охорони праці, промислової та цивільної безпеки». Київ : Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут імені Ігоря Сікорського», 2020. С. 36-40.
2. Байло Ю.В. Особливості поняття «військовий термін» (семантичний аспект). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя. Філологічні науки*. 2013. Кн. 3. С. 62–65.
3. Балабін В. В. Жанрово-стильова специфіка військового перекладу. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2018а. № 34. Том 2. С. 67-73.
4. Балабін В. В. Зміст службових функцій та завдань військового перекладача. *Філологічні трактати*. Том 10 № 2. 2018б. С. 35-41.
5. Балабін В.В. Об'єкт, предмет і завдання лінгвістичного забезпечення військ. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Перекладознавство і міжкультурна комунікація*. Випуск 1. Том 2. 2018в. С. 99-102. URL: [https:// tsj.journal.kspu. edu/index. php/ tsj/ article/view/34](https://tsj.journal.kspu.edu/index.php/tsj/article/view/34) (дата звернення: 11.09.2023)
6. Балабін В. Визначення поняття «військовий переклад». *Філологічні трактати*. 2018г. Т. 10. № 3. С. 7–14.
7. Бахмат М., Олійник М., Вербицький В., Манелюк А., Биков В. Посібник з вивчення керівництва з бойової роботи вогневих підрозділів артилерії. Адаптована версія. Львів, 2019. 249 с.
8. Білан М.Б., Ольховой І.О. Французько-український словник військової термінології. Київ : Логос, 2012. 616 с.

9. Білоус О.М. Теорія і технологія перекладу. Курс лекцій : доопрацьований та доповнений : навчальний посібник для студентів перекладацьких відділень. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2013. 200 с.
10. Бойко Г. О. Артилерія. Енциклопедія Сучасної України. URL: <https://esu.com.ua/article-43389> (дата звернення 10.09.2023)
11. Бойко Ю.П., Долинський Є.В. Особливості перекладу англійської військової термінології. *Актуальні проблеми філології та перекладознавства*. 2020. Вип. 20. С. 17–21.
12. Бондаренко Л. Н. Некоторые особенности перевода военного дискурса. *Наука и современность. Военный институт киевского национального университета им. Тараса Шевченка*. 2014. № 28. С. 214–218.
13. Бусел В. Французько-український словник. Українсько-французький словник: 220000+210000 : два в одному томі : 430 000 од. пер. Київ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2012. 1104 с.
14. Василенко Д. В. Запозичення у складі англomовного військового лексикону. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/1888/> (дата звернення: 15.09.2023)
15. Василенко Д. В. Словообразовательные процессы в сфере военной лексики. *II Міжвузівська конференція молодих учених «Сучасні проблеми та перспективи дослідження романських і германських мов і літератур»*. Донецьк, 2004. С. 13-19.
16. ВБ Bonus 2022 – Високоточний боеприпас “Bonus Mk 2 Overview”. Науково-дослідний центр ракетних військ і артилерії. Київ. 2022. 13 с.
17. Військовий стандарт 01.003.001-2020 (Видання 1) Адміністративна діяльність. Лінгвістичне забезпечення військ (сил). Основні положення: В.В. Балабін; М.Б. Білан, Л.М. Гончарук, Є.М. Залеський; В.В. Зонь, В.М. Лісовський. Київ : Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2018. 28 с.
18. Військовий стандарт 01.030.001-2020 (Видання 1) Підготовка та застосування військ (сил). Базові терміни та визначення, які

використовуються в НАТО: М.Б. Білан, А.О. Гальчус, Л.М. Гончарук Є.М. Залеський, М.О., Куманченко, О.О. Матвієнко, О.І. Сторубльов, Київ : Військовий інститут Київського національного університету імені Тараса Шевченка, 2020.134 с.

19. Дерев'янчук А.Й. Основи будови артилерійських гармат та боєприпасів : підручник. Суми : Сумський державний університет, 2011. 716с.

20. Дорошенко С. І. Загальне мовознавство : навч. посібник для студ. Київ : Центр навчальної літератури, 2006. 283 с.

21. Дубинець З.О. Військова лексика в романі Р. Іваничука «Мальви». *Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна*. 2015. Вип. 73. С. 169–172.

22. Дубічинський В. В. Українська лексикографія : Історія, сучасність та комп'ютерні технології : навч. посіб. Харків : НТУ «ХПІ», 2004. 203 с.

23. Д'яков А. С., Кияк Т. Р., Куделько З. Б. Основи термінотворення : Семантичні і соціолінгвістичні аспекти. Київ : ВД КМ «Academia», 2000. 218 с.

24. Жалай В. Я. Новітні тенденції функціонування української військової терміносистеми. *Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи*. Київ, 2018. С. 5–43.

25. Загнітко А. Словник сучасної лінгвістики : поняття і терміни. Донецьк : ДонНУ, 2012. Т. 3. 426 с.

26. Зайцева М.О. Особливості перекладу термінів на військову тематику. *Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова*. 2013. Вип. 10. С. 96–102.

27. Про Збройні Сили України – Закон України «Про Збройні Сили України» від 06.12.1991 року № 1934-ХІІ. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/download/7312/7290/23.03.2023><https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text> (дата звернення: 29.11.2023).

28. Іванова О. Термінологічні словники : класифікаційні ознаки. *Українська мова*. 2006. № 4. С. 84–94.

29. Каламбет Я.І. Лексичні трансформації в науково-технічному перекладі. *Молодий вчений*. № 4 (56) квітень, 2018 р. С. 568-571.
30. Карабан В. І. Переклад англійської наукової і технічної літератури. Граматичні труднощі, лексичні, термінологічні та жанрово-стилістичні проблеми. Вінниця : Нова книга, 2004. 576 с.
31. Ковтун О. В. Особливості перекладу англійських авіаційних термінів українською мовою. *Соціокультурні та етнолінгвістичні проблеми галузевого перекладу в парадигмі євроінтеграції : зб.матеріалів III міжн. наук.-практ. конф.* Київ : АграрМедіаГруп, 2010. С. 182–186.
32. Козаченко. Г.В. Українська мова за професійним спрямуванням. Київ : ВСВ «Медицина», 2013. 334 с.
33. Комова М. Класифікація термінологічних словників. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка». Проблеми української термінології*. 2008. № 620. С. 144–148.
34. Корольова Т., Соріч Р., Александрова О. Військовий дискурс та особливості його перекладу. *Науковий вісник ПНПУ ім. К. Д. Ушинського*. 2021. № 33. С. 369-386.
35. Кочерган М. П. Загальне мовознавство. Київ : Академія, 2010. 464 с.
36. Левицкая Т.Р., Фитерман А.М. Теория и практика перевода с английского языка на русский. Москва : Издательство литературы на иностранных языках, 1963. 263 с.
37. Левін Є.Д., Карлюк С.В. Особливості перекладу специфічної військової термінології та військового сленгу з англійської мови. URL: <https://ojs.ukrlogos.in.ua/index.php/logos/article/download/7312/7290/> (дата звернення: 21.09.2023).
38. Литовченко І. Динамічні процеси у військовій лексиці української мови (назви зброї, амуніції, споруд). Кривий Ріг : Вид. Р. А. Козлов, 2016. 206 с.

39. Литовченко І.О. Уплив екстра- та інтралінгвальних чинників на розвиток військової лексики української мови. *Науковий вісник Криворізького державного педагогічного університету. Філологічні студії*. 2014. Вип. 10. С. 75–83.
40. Лукіяничук Ю.О. Способи класифікації військових термінів. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Серія : Філологічна*. 2017. Вип. 66. С. 65–67.
41. Ляпа М. М., Пушкарьов Ю. І., Петренко В. М. та ін. Довідник командира артилерійського підрозділу : навч. посіб. Суми : Сумський державний університет, 2015. 311 с.
42. Ляшенко А. Особливості письмового перекладу текстів військової тематики. *Семінар «Актуальні аспекти військового перекладу» на базі Військового інституту КНУ ім. Тараса Шевченка, Київ, 2019*. URL: <https://victoriamoroz.com/aktualni-aspekti-vijskovogo-perekladu/> (дата звернення: 25.09.2023).
43. Мамрак А. В. Вступ до теорії перекладу : навчальний посібник. Київ : Центр учбової літератури, 2009. 304 с.
44. Мельник П. П., Юрковська М. М. Визначення поняття військової лексики та підходи до її вивчення. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2021. Вип. 13. Том 2. С. 137–141. URL: <https://jvestnik-sss.donnu.edu.ua/article/view/11258/11148> (дата звернення: 29.08.2023).
45. Миньяр-Белоручев Р. К. Общая теория перевода и устный перевод. Москва : Воениздат, 1980. 237 с.
46. Михайленко О. А. Поняття «перекладацькі стратегії» як складова стратегічної компетенції. URL: <https://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/11792/Mykhailenko.pdf;jsessionid=5707314658459D090DB8D9021AC3F3CF?sequence=1> (дата звернення: 25.09.2023).

47. Ольховой І.О., Білан М.Б., Акульшин О.В. Основи військового перекладу (французька мова) : підручник. Київ : Логос, 2012. 632 с.
48. Оперативна сумісність: об'єднання сил. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_84112.htm (дата звернення: 26.09.2023).
49. Панько Т.І., Кочан І.М., Мацюк Г.П. Українське термінознавство. Львів, 1994. 216 с.
50. Перерва В. М. О принципах и проблемах отбора терминов и составления словника терминологических словарей. *Проблематика определенй терминов в словарях разных типов*. 1976. С. 190–204.
51. Петренко В. М., Житник В. Є., Макеєв В. І. та ін. Стрільба артилерії : підручник. Суми : Сумський державний університет, 2012. 757 с.
52. Петрова Т.О. Систематизація термінологічних словників у спеціальному словникарстві. *Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Філологія*. Вип. 88. 2021. С. 98-103. URL: <https://periodicals.karazin.ua/philology/article/download/17202/15828/> (дата звернення: 17.05.2023).
53. Петрова Т. О. Фітомеліоративна термінологія сучасної української мови та її відображення в термінологічному словнику комбінованого типу : монографія. Харків : ТОВ «ТПГ», 2018. 227 с.
54. Правила стрільби і управління вогнем наземної артилерії (дивізіон, батарея, взвод, гармата), затверджені Наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 05.01.2018. № 6. 279 с.
55. Пуш О. М., Гасюк Н. В. Особливості перекладу військової термінології. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Філологія*. 2022. № 58. С. 305-308.
56. Симоненко Л. О. Біологічна термінологія : формування та функціонування : навч. посіб. для студ. природн. ф-тів. Умань : РВЦ «Софія», 2006. 104 с.

57. Скороходько Е. Ф. Термін у науковому тексті. Київ : Логос, 2006. 99 с.
58. Словник військових термінів та скорочень (абревіатур). Військова керівна публікація загального застосування J-структурами Генерального штабу Збройних Сил України. Київ : Воєннаукове управління Генерального штабу Збройних Сил України. 2020. 52 с.
59. Словники – Військовий інститут Київського національного університету ім. Т.Шевченка. Словники. URL: <https://mil.knu.ua/page/lib/27> (дата звернення 04.11.2023).
60. Старух В.О. Особливості англо-українського перекладу військової термінології. *Нова філологія*. 2020. № 80. Том II. С. 264–268. URL: <http://novafilolohiia.zp.ua/index.php/new-philology/article/view/460/436/> (дата звернення: 15.09.2023).
61. Стаховська Н.Ф. Конспект лекцій з курсу «Термінознавство» для студентів напряму 6.020303 «Філологія». Дніпродзержинськ : ДДТУ, 2010. 129с.
62. Стацюк Р.В. Проблеми перекладу військово-технічної термінології сучасної арабської літературної мови. *Сходознавство*. 2014. №68. С. 141–152.
63. Стацюк Р. В. Калькування як засіб творення нових терміноелементів (на матеріалі військової термінології сучасної арабської літературної мови). *Одеський лінгвістичний вісник*. 2015. Вип. 5. Том 2. С. 145–148.
64. Стратегічна концепція НАТО – 2022 ухвалена главами держав і урядів на Мадридському саміті НАТО 29 червня 2022 року. (NATO 2022 Strategic Concept). Мадрид. 2022. 13 с.
65. СУМ-11 – Словник української мови в 11 томах. URL: <http://sum.in.ua/> (дата звернення 24.09.2023).

66. Трофименко П. Є., Демидко Л. С., Вакал А. О. Бойова робота гарматної обслуги: навчальний посібник. Суми : Сумський державний університет, 2016. 206 с.
67. Трофименко П. Є., Сорокоумов Г. В., Демидко Л. С. Основи бойової роботи старшого офіцера батареї: підручник. Суми : Сумський державний університет, 2020. 245 с.
68. Турчин П.Е. Французско-русский политехнический словарь. Москва : Советская энциклопедия. 1970. 838 с.
69. Филин Ф.П. Очерки по теории языкознания. Москва : Наука, 1982, 336 с.
70. Фролов С., Крилов І. Класифікація тематичних груп військово-морських термінів. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України імені Івана Черняхівського*. 2021. №1(71). С. 134–138.
71. Шаранова Ю.В., Бесклетна О.О. Проблема класифікації англійської військової лексики в парадигмі лінгвістичних досліджень. *Закарпатські філологічні студії*. 2021. Вип. 19. Том 2. С. 54–59. URL : http://www.zfs-journal.uzhnu.uz.ua/archive/19/part_2/11.pdf (дата звернення: 15.09.2023)
72. Шевчук С.В. Українська мова за професійним спрямуванням : підручник, 2-ге вид., випр. і допов. Київ : Алерта, 2011. 694 с.
73. Юрченко О. О. Структурно-семантичні особливості багатокомпонентних термінів англійських наукових текстів галузі матеріалознавства. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Філологія. Соціальні комунікації*. Том 30 (69). № 1. Ч. 1. 2019. С. 124-128.
74. Яриновська К. Т., Башманівський О. Л., Вигівський В. Л. Особливості перекладу військових жаргонізмів на позначення військової техніки та озброєння з української мови на англійську за допомогою машинного перекладу. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Філологічні науки*. 2023. Вип. 2 (100). С. 298–306.

75. AAP-06 2021 – NATO standard AAP-06. Edition 2021. Glossaire OTAN de termes et définitions (anglais et français), 276 p.
76. AAP-15 2007 – NATO standard AAP-15 (2007), Glossaire OTAN des abréviations utilisées dans les documents et publications OTAN, 442 p.
77. AAP-77 2018 – NATO standard AAP-77 NATO Terminology manual Edition A. Version 1 august 2018, 74 p.
78. AOP-38 2000 – NATO standard AOP-38 (dition 2), Glossaire de termes et définitions sur la sécurité et l'aptitude au service de munitions, matières explosives et produits associés, 2000, 114 p.
79. Art 384 2014 – TABLES DE TIR du CANON AUTOMOTEUR à ROUES 155 mm / 52 calibres ИНФОРМАЦИЯ_1®: obus de 155 mm explosif modèle F5 avec kit RTC obus de 155 mm explosif modèle F4, obus de 155 mm de semonce modèle F6 avec kit RTC/ Diffusion restreinte/ Ministère de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 357 p.
80. Art 386 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ИНФОРМАЦИЯ_1®: obus de 155 mm explosif modèle F5 obus de 155 mm de semonce modèle F6/ Diffusion restreinte/ Ministère de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 287 p.
81. Art 387 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ИНФОРМАЦИЯ_1®: obus explosif de 155 mm modèle F2, obus explosif à culot creux de 155 mm modèle F1, obus d'exercice à culot creux de 155 mm modèle F1, obus fumigène à culot creux de 155 mm modèle F2A/ Diffusion restreinte/ Ministère de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 250 p.
82. Art 389 2014 – Tables de tir du canon automoteur à roues 155 mm / 52 calibres ИНФОРМАЦИЯ_1®: obus explosifs de 155 mm antichar à effet dirigé BONUS modèles F1 et F2 / Diffusion restreinte / Ministère de la Defense, l'Etat-Major de l'Armée de Terre – France, novembre 2014. 425 p.
83. Base Bleed: Most Up-to-Date Encyclopedia, News & Reviews URL: <https://academic-accelerator.com/encyclopedia/base-bleed/> (дата звернення: 09.10.2023 року).

84. Base documentaire Artillerie/ L'organisation de l'Artillerie/ Tome D - Organisations fonctionnelles/ Données fondamentales sur le tir d'artillerie. URL: https://artillerie.asso.fr/basart/article.php3?id_article=1999 (дата звернення – 29.09.2023).
85. École spéciale militaire de Saint-Cyr. Cours d'artillerie : annexe : manuel élémentaire de tir de 75, 1936-1937. 83 p. URL: <https://gallica.bnf.fr/>(дата звернення: 29.09.2023).
86. Entre classification Secret, Très Secret et DR : la sécurité des données dans l'industrie de défense, 2023. URL: <https://www.oodrive.com/fr/blog/securite/entre-classification-secret-defense-et-diffusion-restreinte-la-securite-des-donnees-dans-lindustrie-de-defense/> (дата звернення: 29.09.2023).
87. FranceTerme – Rducteur de trane de culot. URL: <https://www.culture.fr/franceterme/terme/DEFE246/> (дата звернення: 08.10.2023 року).
88. Freinage. Dico en ligne Le Robert. URL: <https://dictionnaire.lerobert.com/definition/freinage> (дата звернення 04.11.2023).
89. Laloire J.-C. Dictionnaire interarmées d'artillerie. Obus, roquettes, bombes. Tome 1. français / anglais. Paris : L'Harmattan. 2019. 792 p.
90. Laloire J.-C. Dictionnaire interarmes d'artillerie guide. Drones, missiles, espace, GPS & Laloire J.-C. Dictionnaire NRBC : Nucléaire, radiologique, bactériologique et chimique. Tome 2. français / anglais. Paris : L'Harmattan, 2019, 382 p.
91. Laloire J.-C. Dictionnaire de topographie & dictionnaire de mtologie. Tome 3. français / anglais. Paris : L'Harmattan, 2019, 328 p.
92. Larousse.fr : encyclopédie et dictionnaires gratuits en ligne. URL: <https://www.larousse.fr/dictionnaires/francais> (дата звернення: 04.11.2023 року).
93. Le canon automoteur ІНФОРМАЦІЯ_1. Defense-zone. URL: https://defense-zone.com/blogs/news/canon-automoteur-ІНФОРМАЦІЯ_1-nexter-artillerie (дата звернення: 04.11.2023).

94. L'instruction interministérielle n° 901/SGDSN/ANSSI (II 901) du 28 janvier 2015. Recommandations pour les architectures des systèmes d'information sensibles ou diffusion restreinte, 112 p. URL: <https://cyber.gouv.fr/instruction-interministerielle-n901> (дата звернення: 04.11.2023).

95. LYNX – Exercice Interalliés Furious Wolf : Renforcement de l'Interopérabilité au sein de l'OTAN et de la Baltic Air Policing URL: <https://www.defense.gouv.fr/operations/actualites/lynx-exercice-interallies-furious-wolf-renforcement-linteroperabilite-au-sein-lotan-baltic/> (дата звернення: 04.10.2023).

96. Manikaros F. La terminologie militaire française au XXI siècle : thèse pour obtenir le grade de docteur de en sciences du langage prédicats et arguments (Volume I). Paris : l'Université Paris 13. 698 p.

97. MAT 13 401/1 2022 – Guide technique canon automoteur à roues de 155 mm 52 calibres. Tome 1 - Porteur assemblé, Armée de Terre / Section technique de l'armée de Terre / Édition : n° 2 de juillet 2013. Mise à jour : mai 2022, 180 p.

98. MAT 13 401/2 2022 – Guide technique canon automoteur à roues de 155 mm 52 calibres. Tome 2 - Système d'arme, Armée de Terre / Section technique de l'armée de Terre / Édition : n° 2 de juillet 2013, MAT 13 401/2. Mise à jour : mai 2022, 458 p.

99. Ministère des Armées. URL: <https://www.defense.gouv.fr/terre/grades-larmee-terre> (дата звернення 29.09.2023).

100. Mortureux M.-F. La lexicologie entre langue et discours. Paris : SEDES (Campus Linguistique), 1997. 192 p.

RÉSUMÉ

Le sujet de notre recherche porte sur les particularités de la traduction militaire de la terminologie française dans le domaine des armes d'artillerie, les difficultés de leur traduction.

Objet d'étude est la terminologie militaire de langue française dans le domaine des armes d'artillerie.

Objectif est d'analyser les méthodes et moyens de traduction en ukrainien de la terminologie militaire francophone dans le domaine des armes d'artillerie, ainsi que les transformations utilisées pour leur traduction.

La terminologie technique militaire française dans le domaine des armes d'artillerie est un vocabulaire militaire hautement spécialisé directement lié aux armes d'artillerie, à leurs modes et méthodes d'utilisation, en particulier aux méthodes de tir et à la formation du personnel des unités d'artillerie à l'utilisation et à l'entretien de ces armes. La traduction de ce type de terminologie militaire du français vers l'ukrainien présente certaines particularités et difficultés, notamment lexicales, qui consistent en l'absence de termes ukrainiens équivalents et en la nécessité d'utiliser des transformations de traduction. La précision de la traduction militaire exige une sélection correcte des moyens lexicaux et grammaticaux, en tenant compte des spécificités des textes militaires dans lesquels la terminologie est utilisée. La spécialisation très étroite du sujet de cette terminologie exige une connaissance approfondie de l'industrie de l'artillerie.

Mots clés: *armes d'artillerie, vocabulaire non équivalent, vocabulaire militaire, terme technique militaire, transformations de traduction, terminologie*